

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
KRIMINĀLTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

DZIMUMNOZIEGUMU RECIDĪVS UN TĀ NOVĒRŠANA

BAKALaura DARBS

Autore: **Liene Liukiša**

Studentu apliecības numurs: 1112062

Bakalaura darba vadītāja: Dr.iur., prof., Valentija Liholaja

RĪGA 2015

ANOTĀCIJA

Mūsdienu sabiedrībā ir pieaudzis uztraukums par dzimumnoziedzniekiem un recidīvu. Recidīvā noziedzība pastāv visās valstīs, arī Latvijā. Diemžēl Latvijā recidīvā noziedzība netiek pētīta no valsts puses, kas nozīmē, ka neseko 100% attiecīgā valsts reakcija tā novēršanai un faktoriem, kas recidīvu veicina.

Darba uzdevums un mērķis ir izpētīt un iegūt informāciju par dzimumnozieguma recidīva rādītājiem Latvijā, veikt vispārēju analīzi par Latvijā pieejamo līdzekļu efektivitāti recidīva rādītāju samazināšanai, kā arī rast ieteikumus jaunu instrumentu izmantošanai un darba efektivizācijai ar dzimumnoziegumiem.

Pētījumā iegūtie rezultāti ir padziļināta izpratne par dzimumnozieguma recidīva situāciju valstī, norādot uz problēmjautājumiem un risinājumiem situācijas uzlabošanai.

Atslēgvārdi: Dzimumnoziegumi, recidīvā noziedzība, risks, riska novērtēšana, probācija.

ANNOTATION

Modern society has growing concern about sex offenders and recidivism. Crime recidivism exists in every country, even in Latvia. Unfortunately, in Latvia crime recidivism has not been yet studied by the state which means that there isn't 100% reaction to reduce recidivism and problems causing it.

The aim of this thesis is to research and gain information on statistics of recidivism and to give an overall analysis about effectiveness of applied instruments for recidivism rate reduction in Latvia. It is also important to find new instruments that can be used- working with sex offenders in order to enhance the effectiveness of that work.

The result of this thesis is an in depth understanding about recidivism of sex offenders in Latvia, that includes findings concerning this matter and solutions for recidivism rate reduction.

Key words: sex offences, crime recidivism, risk, risk assessment, probation.

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads	5
1. Noziedzīga nodarījuma recidīva jēdziens un tā veidi	7
2. Noziedzīgi nodarījumu pret tikumību un dzimumneaizskaramību	12
2.1. Noziedzīgu nodarījumu pret dzimumneaizskaramību un tikumību kvalifikācijas jautājumi.....	14
2.2. Recidīva rādītāji personām, kas notiesātas par dzimumnoziegumu izdarīšanu Latvijā.....	19
3. Recidīva riska novērtēšana, rīki un metodes tā samazināšanai	24
3.1. Recidīva riska novērtēšanas rīki.....	26
3.2. Probācijas uzraudzība kā veids dzimumnozieguma recidīva samazināšanai.....	33
3.3. Citi līdzekļi cīņā ar dzimumnozieguma recidīvu.....	41
Secinājumi	43
Pateicības	46
Izmantotā literatūra un avoti	47
Pielikumi	53
1.pielikums. Personu skaits, kuras 2014.gadā atradās ieslodzījumu vietā par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu pret tikumību un dzimumneaizskaramību.....	53
2.pielikums. Recidīva riska novērtēšanas rīki.....	54
3.pielikums. TV-SOGP programmas struktūra.....	57

IEVADS

Mūsdienu sabiedrībā arvien vairāk pieaug uzmanība dzimumnoziegumiem un recidīva līmenim Latvijā. Ar vien biežāk presē ir lasāms, ka ir atklāts jauns dzimumnoziegums pret bērniem. Īpaši aktuāla šī tēma ir kļuvusi tā saucamā “Imantas pedofila” lietas dēļ. Latvijā 2014.gadā tika uzsākti kopumā 170 kriminālprocesi par dzimumnoziegumiem pret bērniem. Bet 2014.gadā ieslodzījumu vietās Latvijā atradās 338 ieslodzītie par dzimumnoziegumu izdarīšanu.

Autore tēmu izvēlējās tā aktualitātes un nozīmīguma dēļ, jo ir nepieciešams veidot diskusiju par dzimumnozieguma recidīvu Latvijā un rast jaunus un inovatīvus risinājumus tā samazināšanai. Pienākums novērst jaunu noziegumu izdarīšanu ir valsts uzdevums, ne tikai sodot vainīgās personas, bet arī mācot apgūt sociāli atbalstāmas iemaņas, nodrošinot darbu un cilvēkam cienīgu dzīvi, lai tas nevērstos pie krimināli sodāmām darbībām.

Bakalaura darbs sastāv no 3 nodaļām. Pirmajā nodaļā autore apskata recidīvu, tā veidus un izpratni. Otrā nodaļa ir veltīta dzimumnoziegumu kvalifikācijas jautājumiem un recidīva rādītājiem personām, kas notiesātas par šo noziegumu izdarīšanu. Trešās nodaļas ietvaros apskatīti recidīva riska novērtēšanas rīki, probācija, kā veids recidīva samazināšanai un citu līdzekļu pieejamība un iespējamība Latvijā.

Darba nobeigumā autore rezumē savu viedokli par noziedzīga nodarījuma recidīvu Latvijā, darba ar dzimumnoziedzniekiem un pieejamo līdzekļu, efektivitāti.

Darbā netiks apskatīti visi iespējamie rīki recidīva novērtēšanai, kā arī netiks veikts padziļināts salīdzinājums ar ārvalstīm, jo darba pamatā ir noskaidrot dzimumnozieguma recidīva rādītājus Latvijā, veidus riska novērtēšanai un recidīva samazināšanai.

Latvijā diemžēl nav padziļinātu pētījumi par šo tēmu, tādēļ galvenokārt tika izmantots plašs avotu klāsts no ārzemju literatūras. Arī tiesu prakse par šo jautājumu ir maz.

Darbā izmantotas tādas pētniecības metodes kā vēsturiskā, sistemātiskā un analītiskā. Tika pielietotas arī tādas zinātniski pētnieciskās metodes, kā intervijas ar Valsts probācijas dienesta (turpmāk-VPD) darbiniekiem un jau iepriekš savākto datu analīze jeb sekundārā analīze.

Diemžēl Latvijā pastāv vairākas problēmas, kas kavē recidīva līmeņa mazināšanos un atkārtotu noziegumu novēršanu. Valsts vēl joprojām nefinansē recidīvās noziedzības pētījumus. Arī iestādes, kā VPD un Ieslodzīju vietu pārvalde, neapkopo datus par recidīvu, kā arī nav pieejas visām starpinstitūciju datu bāzēm, lai šādus datus apkopotu. Šādi pētījumi ir nepieciešami, jo kalpo kā institūciju darba kvalitātes rādītājs, norāda uz personu kriminogēnajām vajadzībām un atspoguļo izvēlēta soda efektivitāti un piemērotību. Diemžēl

arī tiesas ne vienmēr šai noziedznieku grupai izvēlas piemērotus sodus. Soda izvēle nevar būt tikai represīva. Arī recidīva riska novērtēšana nevar tikt atstāta neapmācīta cilvēka ziņā. Recidīva riska novērtēšanas rīki ir paredzēti, lai pēc iespējas precīzāk paredzētu, kad iestāsies risks, ka persona atgriezīsies pie kriminālām darbībām, kā arī cik liels šis risks ir. Tiesībaizsardzības iestādēm ir nepieciešama plašāka informācija par šādiem rīkiem un to izmantošanu arī citviet pasaulē, jo to izmantošana var palīdzēt noteikt precīzākus datus par recidīva iespējamību. Lai gan probācija un izmantotās programmas dzimumnoziedzniekiem ir veids, kā mazināt dzimumnozieguma recidīvu, tas nav brīnumlīdzeklis. Trūkst kvalificētu darbinieku, kas spētu strādāt ar šo noziedznieku grupu, ir nepieciešami lielāki resursi. Autore atzīst, ka trūkst arī vienots redzējums par darbu ar šo grupu starp institūcijām. Problēma ir arī dzimumnoziedznieku, kas atrodas brīvības atņemšanas iestādēs, iesaistīšana probācijas programmās. Trūkst iekšējo un ārējo motivātoru, lai šie cilvēki vēlētos iziet šīs programmas un iegūt sabiedrībā atbalstāmas iemaņas.

Problēmas nebeidz pastāvēt, ja attiecīgi nerīkojas. Valstij ir pienākums apkarot noziedzību, un sargāt sabiedrības locekļus no vēršanās pie noziegumu izdarīšanas. Autorei zīmīgs liekas izcilā prozaiķa Fjodora Dostojevskā sacītais, ka “bez ideāliem, tas ir, bez apzinātām vēlmēm pēc kā labāka, nekad nav iespējama kaut cik laba īstenība.”¹

---

¹ Without ideals, that is, without specific desires there will never be any good reality. Pieejams: <http://statusmind.com/clever-quotes-378/> [aplūkots 2015.gada 15.marts].

1. NOZIEDZĪGA NODARĪJUMA RECIDĪVA JĒDZIENS UN TĀ VEIDI

Noziedzība ir objektīva sociāla parādība. Kopš pastāv cilvēce, tā ir bijusi sabiedrības daļa. To nevar ne izskaust, ne ignorēt, tikai attiecīgi reaģēt. Kā viena no noziedzības daļām ir noziedzīga nodarījuma recidīvs. Vārds “recidīvs” ir cēlies no latīņu valodas vārda “*recidivus*”, kas nozīmē “atkrišanu atpakaļ”. Recidīvam nav vienotas definīcijas, katra valsts ir izvēlējusies, kā to definēt labāk atbilstoši valstī pastāvošai tiesību sistēmai, bet visus tos raksturo vienota pazīme- recidīvs ir saistīts ar sodāmības faktu. Citi autori gan uzskata, ka bez sodāmības fakta par recidīva obligātu pazīmi kalpo arī tiesas piespriedē soda pilnīga vai daļēja izciešana.² Noziedzīga nodarījuma recidīvs ir atšķirīgi saprotams un interpretējams krimināltiesībās, kriminoloģijā, kriminālsodu izpildes jomā, kā arī atšķirīgi izprotams dažādās tiesību sistēmās.³ Vislielākās atšķirības recidīva definēšanā ir atkarībā no tā, cik ilgā laikā pēc soda izciešanas valstis ir paredzējušas, ka iestājas recidīvs un, vai tiek ņemti vērā arī nodarījumi, kas nav krimināli sodāmi.⁴

Krimināllikuma⁵ (turpmāk- KL) 27.pants par recidīvu apzīmē personas izdarītu jaunu tīšu noziedzīgu nodarījumu pēc šīs personas notiesāšanas par agrāk izdarītu tīšu noziedzīgu nodarījumu, ja sodāmība par to nav noņemta vai nav dzēsta likumā noteiktajā kārtībā. Recidīvu veido tikai tīši noziedzīgi nodarījumi. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma⁶ 74.¹ pantu, persona iegūst notiesātā statusu ar notiesājoša sprieduma vai prokurora priekšraksta par sodu spēkā stāšanās dienu. Sīkāk par sodāmības noņemšanu un dzēšanu skatīt KL 63.pantu. Par *recidīvistu* teorijā saprot personu, kas agrāk tikusi notiesāta un atkārtoti izdara jaunu nozieguma izdarīšanu, kamēr ir saglabājusies sodāmība. Autore neizvirza jaunu recidīva definīciju, bet piekrīt A.Judina pētījumā⁷ izvirzītajai definīcijai, jo tā ir visaptverošāka un plašāka. Recidīvs tiek definēts, kā personas, kas agrāk izdarījusi krimināli sodāmu nodarījumi, no jauna izdarīts noziedzīgs nodarījums, kas ir atklāts un uz ko reaģējot, valsts piespriedusi vainīgajam kriminālsodu vai nosacīti atbrīvojusi no kriminālsoda, vai piemērojusi nepilngadīgajam audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus, vai arī izmantojusi citus krimināltiesību instrumentus.

² Niedre A. Noziegumu recidīvs un atbildība par to. Rīga:[b.i.], 1971, 24.lpp.

³ Judins A. Recidīva rādītāji, to noteikšanas kārtība un piemērošana Valsts probācijas dienesta un Ieslodzījumu vietu pārvaldes darbā. Provlidus, 2011,19.lpp.

⁴ Ķipēna K., Zavackis A., Ņikišins J. Soda izcietušo personu noziedzīga nodarījumu recidīvs. Jurista Vārds, 2013. 27.augusts, Nr.35 (786).

⁵ Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 8.jūlijs, Nr.199/200.

⁶ Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11.maijs, Nr.74.

⁷ Judins A. Recidīva rādītāji, to noteikšanas kārtība un piemērošana Valsts probācijas dienesta un Ieslodzījumu vietu pārvaldes darbā. Provlidus, 2011, 19.lpp.

Tātad, lai veidotos recidīvs, ir nepieciešams notiesājošs spriedums, kas personai liecina par negatīvu vērtējumu izdarītajai darbībai, kā arī, persona tiek brīdināta, ka tāda uzvedība ir sodāma un sabiedrībā nav pieļaujama. Svarīgi ir arī noskaidrot, kad tieši persona ir atgriezies pie kriminālām darbībām, lai recidīvs iestātos.

Recidīvs ir viens no daudzējādības veidiem. Par daudzējādību krimināltiesību teorijā runā tad, kad persona ir izdarījusi divus vai vairākus patstāvīgus noziedzīgus nodarījumus, kas atbilst vairāku noziedzīgu nodarījumu sastāvam vai vienam, ja tos neaptver vienots nodoms.⁸ “Noziegumu daudzējādība nodara kaitējumu vienam vai vairākiem objektiem vairāk nekā vienu reizi.”⁹ Noziedzīga nodarījuma subjekts ir tā vienojošā pazīme, kas raksturo šādus noziegumus.

Ja persona ir izdarījusi jauno nodarījumu pēc tās notiesāšanas, tas norāda ne tikai uz to, ka persona nav mācījusies no savas iepriekšējās darbības un saņemtā soda, bet arī nozīmē, ka līdzekļi, kas tika izmantoti, lai noziedznieku rehabilitētu un atgrieztu sabiedrībā, nav bijuši efektīvi konkrētās personas vēlmēm un vajadzībām. Ir vairāki iemesli, kādēļ persona atgriežas pie noziedzīgām darbībām. Tā var būt sociāla atstumtība, nepiederības sajūta, vēlme izrādīt spēku vai pievērst sev uzmanību, tā var būt vēlme apmierināt vardarbīgās tieksmes utt. „Noziedzīgu nodarījumu recidīva iemesli ir daudzveidīgi un nebūtu pareizi saistīt tos tikai ar kādu vienu no šiem faktoriem.”¹⁰ Autore piekrīt A.Judina viedoklim¹¹, ka noziedzīga nodarījuma recidīvs ir kriminālās justīcijas brāķis, bet recidīva iemesli ir visai dažādi. Ne visi recidīvisti ir vienādi un nebūtu pareizi ar tiem tā arī strādāt, lai tos “labotu”.

Tāpat kā noziedzība, arī recidīvs vienmēr pastāvēs un tas būs visās valstīs. To nevar novērst, bet to var samazināt. Principā viss ir atkarīgs no valsts justīcijas sistēmas, spējas darboties ar noziedzniekiem, to vēlmju un vajadzību apzināšana, kā arī no sabiedrības viedokļa, kas ir ļoti svarīgs, lai personas varētu, it īpaši pēc brīvības atņemšanas soda izciešanas, atgriezties sabiedrībā kā pilntiesīgi locekļi un, lai tie netiktu atstumti, kas varētu novest pie jaunu noziegumu izdarīšanas.

Recidīvs apdraud sabiedrību, tas nozīmē, ka persona jau atkārtoti ir atgriezies pie kriminālām darbībām un, ka justīcijas sistēma nav spējusi šo cilvēku resocializēt ar pieejamajiem līdzekļiem. Turklāt persona ir ignorējusi tiesas spriedumu, kas kalpo arī kā brīdinājums personai atkārtoti neatgriezties pie noziedzīgām darbībām. Recidīvs nozīmē, ka persona nav spējusi sasniegt sabiedrības gaidas, turklāt sabiedrība un valsts nav spējusi pilnībā

---

⁸ Judins A. Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca, Rīga: RaKa, 1999, 33.lpp.

⁹ Niedre A. Noziegumu daudzējādība, Rīga: LU, 1990, 10.lpp.

¹⁰ Judins A. Recidīva rādītāji, to noteikšanas kārtība un piemērošana Valsts probācijas dienesta un Ieslodzījumu vietu pārvaldes darbā, Providus, 2011, 7.lpp.

¹¹ Turpat, 95.lpp.

parūpēties par indivīdu. “Recidīvā noziedzība ir viens no bīstamākajiem noziedzības veidiem, un tai ir īpaši nelabvēlīgas sekas, jo noziedzīgo nodarījumu veic persona ar pretsabiedrisku orientāciju, recidīvistu nelabvēlīgi ietekmē arī iedzīvotāju sabiedrisko un īpaši tiesisko un morāli ētisko apziņu.”¹² Par noziedzīga nodarījuma recidīvu likumdevējs ir noteicis paaugstinātu atbildību tā sevišķās bīstamības dēļ. KL 48.panta 1.punkts nosaka, ka recidīvs veido atbildību pastiprinošu apstākli. Latvijas Republikas Augstākās tiesas (turpmāk- AT) Krimināllietu departaments savā 2014.gada 10.jūlija lēmumā secināja, ka “[..]noziedzīgu nodarījumu recidīvs ir tad, ja persona, kurai tiesa vai prokurors nosaka sodu, jau pirms tam ir vismaz vienu reizi tiesāta par jebkuru agrāk izdarītu noziedzīgu nodarījumu un sodāmība par to nav noņemta vai dzēsta. Ja persona par pirmo noziedzīgo nodarījumu tiek sodīta pēc tam, kad tā sodīta par noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti vēlāk, nav tiesiska pamata konstatēt atbildību pastiprinošu apstākli- recidīvu, nosakot sodu par pirmo noziedzīgo nodarījumu.”¹³

Krimināltiesību teorijā pastāv atšķirīgi viedokļi¹⁴ par to, vai personu var uzskatīt par recidīvistu, kad tā noziegumu izdarījusi pēc sodāmības dzēšanas vai pēc aresta, kuram neseko notiesājošs spriedums. Tomēr nebūtu pareizi uzskatīt, ka šādos apstākļos iestājas recidīvs, bet šādi fakti norādīt uz personas uzvedību. Jauna nozieguma izdarīšana pēc sodāmības dzēšanas var liecināt par vairākiem apstākļiem, kā, piemēram, ka ir jauni apstākļi, kas negatīvi ietekmējuši notiesāto personu vai par kļūdām iepriekšējā soda izvēlē un metodēs, kuras tika izmantotas, lai personu resocializētu un mainītu tās vērtību sistēmu.

Krimināltiesību teorijā pastāv vairāki recidīva veidi:

1. Krimināltiesiskais (legālais) recidīvs;
2. Kriminoloģiskais jeb faktiskais recidīvs;
3. Speciālais un vispārējais recidīvs;
4. Vienreizējais un vairākkārtējais recidīvs;
5. Penitenciārais recidīvs.

Var izdalīt arī “pierādītu recidīvu”, kas ir konstatēts ar notiesājošu tiesas spriedumu krimināllietā. Citas valstis izšķir arī vispārēju noziedzīga nodarījuma recidīvu un smagu, kas rada apdraudējumu sabiedriskajām interesēm.

Krimināltiesisko recidīvu raksturo personas izdarīts jauns noziegums pēc tam, kad tā jau ir tikusi notiesāta par agrāk izdarītu noziegumu, turklāt ir saglabājusies sodāmība par to.

---

¹² Ķipēna K., Vilks A. Kriminoloģija. Rīga: Nordik, 2004, 403.lpp.

¹³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2014.gada 10.jūlija lēmums lietā Nr. SKK-J-579/2014. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2015.gada 5.martā].

¹⁴ Micheal D.Maltz. Recidivism. University of Illinois: Academic Press Inc., 2001, p.56.

Kriminoloģisko recidīvu raksturo vienas personas dažādā laikā izdarīti divi vai vairāki noziegumi neatkarīgi no tā, vai persona par šiem noziegumiem jau agrāk ir tikusi tiesāta un vai ir saglabājušās juridiskās sekas. Kriminoloģiskais recidīvs ir konstatējams tikai tad, ja persona, kura tiesāta par agrāk izdarītu noziedzīgu nodarījumu, izdara jaunu krimināli sodāmu darbību.

Speciālais recidīvs ir saistīts ar kvalifikācijas jautājumiem. Ar to parasti teorijā saprot gadījumus, ja persona jau agrāk ir izdarījusi tādu pašu vai viena veida (piemēram, mantiskus nodarījumus), par ko persona ir tikusi tiesāta. Piemēram, persona, kas agrāk sodīta par zādzību saskaņā ar KL 175.pantu, atkārtoti izdara noziegumu, kas atbilst šā paša panta sastāvam. Tātad, iepriekš izdarītā un jaunā noziedzīgā nodarījuma kvalifikācija neatšķiras. Bet teorijā atzīts, ka speciālo recidīvu var konstatēt arī gadījumos, kad konkrēti noziedzīgi nodarījumi definēti dažādos KL pantos. Speciālais recidīvs ir arī gadījumos, kad noziedzīgs nodarījuma kvalifikācija atšķiras, bet personas izdarītais noziedzīgais nodarījums ir līdzīgs.¹⁵ Speciālais recidīvs ir bīstamāks, jo norāda uz personas profesionalizāciju. Personas, kas specializējas noteiktu noziegumu izdarīšanā parasti ir ar antisociālu uzvedību.

Vispārējo recidīvu savukārt raksturo situācija, kad persona, kura agrāk bijusi notiesāta par nozieguma izdarīšanu, izdara jaunu nodarījumu, ja vien sodāmība ir saglabājusies. Piemēram, persona, kas tikusi sodīta par izvarošanu saskaņā ar KL 159.pantu, izdara jaunu noziegumu, kas ir nesaistīts ar dzimumnoziegumiem, piemēram, zādzību saskaņā ar KL 175.pantu.

Nošķirot vispārējo un speciālo recidīvu, ir iespējams novērot, ka dažas personas izdara nesaistītus un nevienveidīgus likumpārkāpumus, kamēr citas “specializējas” un veic viena veida likumpārkāpumus, piemēram, tikai dzimumnoziegumus. Šos faktoros ir svarīgi izzināt, jo no tā lielā mērā ir atkarīga pareiza soda izvēle konkrētajam likumpārkāpējam, tādējādi panākot efektīvu soda piemērošanu un sasniedzot soda mērķus, kas definēti KL 35.panta otrajā daļā. A.Judins¹⁶ ir ieteicis attiecībā uz speciāliem noziedzīga nodarījuma recidīva veidiem, kas saistīti ar mantas nolaupišanu, dzimumnoziegumiem, noziedzīgiem nodarījumiem pret personu, iedalīt tos noteiktās noziedzīgo nodarījumu grupās, kas varētu atvieglot speciālā recidīva konstatāciju. Šāds iedalījums varētu palīdzēt atvieglot speciālā recidīva konstatāciju, bet svarīgi, lai to konstatētu kvalificēti un apmācīti darbinieki.

Svarīgi atzīmēt, ka teorijā izšķir arī speciālo recidīvu plašākā nozīmē, par ko uzskata personas izdarītus vairākus dažāda veida noziegumus, bet tiem visiem ir kādas noteiktas pazīmes. Šā recidīva konstatācija ir sarežģītāka tādēļ, ka ir atšķirīga nodarījumu kvalifikācija.

---

¹⁵ Judins A. Recidīva rādītāji, to noteikšanas kārtība un piemērošana Valsts probācijas dienesta un Ieslodzījumu vietu pārvaldes darbā. Providus, 2011, 24.lpp.

¹⁶ Turpat, 25.lpp.

“Vienreizējais un vairākkārtējais recidīvs veidojas atkarībā no tā, cik reižu persona ir sodīta par agrāk izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem.”¹⁷ Tomēr jāatzīmē, ka sodāmību skaits un personas notiesāšanas reizes ne vienmēr ir vienādas.

Penitenciāro recidīvu var konstatēt gadījumos, kad persona, kura izcieš vai jau ir izcietusi brīvības atņemšanas sodu, izdara jaunu noziedzīgu nodarījumu, turklāt šai personai sodāmība par iepriekšējo nodarījumu vēl nav dzēsta (noņemta). Nav svarīgi, cik ilgi persona jau izcieš brīvības atņemšanas sodu, bet tas, ka tas ir uzsākts. Teorijā pastāv atšķirīgi viedokļi¹⁸ par to, vai vienmēr ir nepieciešama personas sodīšana tieši ar brīvības atņemšanas sodu, lai rastos penitenciārais recidīvs, t.i., piemēram, vai arests var tikt ņemts vērā. Aresta būtība ir tāda, ka tas ir īslaicīgs un tas nevar kalpot, kā indikators, tomēr ņemams vērā izzinot personas uzvedību. Autore piekrīt A.Judina viedoklim, ka ir nepieciešama detalizētāka penitenciārā recidīva klasificēšana.¹⁹ “Noziedzīga nodarījuma recidīvs nav saistīts ar agrāk piesprietā soda izciešanu, bet ar sodāmības noņemšanu vai dzēšanu.”²⁰

Visbūtiskākās atšķirības ir starp krimināltiesisko un kriminoloģisko recidīvu.

Personām, kas atkārtoti izdara noziedzīgus nodarījumus pirms sodāmības noņemšanas (dzēšanas), ir raksturīgas vairākas iezīmes. Viņus raksturo kriminālā pieredze, kas nozīmē, ka viņi jau ir “izkokuši” savu kriminālo rokrakstu vai “*modus operandi system (MOS)*”, kvalitatīvāk veic savus nodarījumus, lai tie netiktu pieķerti un turklāt tie ir iemācījušies labāk slēpt savas pēdas. Šīs iezīmes nozīmē, ka ir grūtāk atklāt šādus nodarījumus, kā arī to izmeklēšanas process ir sarežģītāks. Tāpēc nepieciešams, lai izmeklēšanas iestādes nepārtraukti pilnveidotu izmeklēšanas tehniku, metodiku un tiktu ieviesti jauni un mūsdienīgi izmeklēšanas rīki.²¹ Tieši nozieguma izdarītāja personības izzināšana ir nozīmīga, veicot cīņu ar recidīvu.

Izdarītie noziegumi var būt vienādi (identiski), bet var būt arī dažādi. Svarīgi ir, lai valsts veiktu recidīvās noziedzības izpēti un pievērstu tai pastiprinātu uzmanību. Tā kā autores darbs ir veltīts tieši dzimumnoziedznieku grupai, tad turpmāk darbā tiks apskatīts tieši dzimumnozieguma recidīvs. Darba uzmanība ir pievērsta tieši speciālajam recidīvam, t.i., personām, kas specializējas dzimumnoziegumu izdarīšanā.

¹⁷ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 296.lpp.

¹⁸ Judins A. Recidīva rādītāji, to noteikšanas kārtība un piemērošana Valsts probācijas dienesta un Ieslodzījumu vietu pārvaldes darbā. Providus, 2011, 30.lpp.

¹⁹ Skat. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 298.lpp. un Judins A. Recidīva rādītāji, to noteikšanas kārtība un piemērošana Valsts probācijas dienesta un Ieslodzījumu vietu pārvaldes darbā. Providus, 2011, 30.lpp.

²⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2011.gada 8.februāra lēmums lietā Nr. SKK-71. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/departament2/2011/skk_71v.pdf [aplūkots 2015.gada 3.februārī].

²¹ Kavaliēris A. Recidīvistu izdarīto noziegumu izmeklēšanas īpatnības. Administratīvā un kriminālā justīcija, 1999.gads, Nr.3 (8), 27-32.lpp.

2. NOZIEDZĪGI NODARĪJUMI PRET TIKUMĪBU UN DZIMUMNEAIZSKARAMĪBU

Interese par dzimumnoziegumiem ir būtiski pieaugusi pēdējo gadu laikā, jo arvien vairāk presē tiek atspoguļota šīs problēmas būtiskums. Sevišķi liela problēma ir seksuāla vardarbība pret bērniem.²² Valsts saskaņā ar Apvienotās Nācijas Organizācijas (turpmāk- ANO) Bērnu tiesību konvencijas²³ 34.pantu apņemas aizsargāt bērnus pret seksuālo vardarbību. Diemžēl šobrīd sabiedrība ir satraukta tā saucamā “Imantas pedofila”²⁴ dēļ, kurš pastrādājis trīs smagus dzimumnoziegumus pret kopumā piecām mazgadīgām meitenēm (vecumā no 8-13 gadiem), bet pašu likumpārkāpēju vēl nav izdevies notvert. Latvijai ir saistoša Konvencija par bērnu tiesībām, tāpēc valstij ir jādara viss nepieciešamais, lai bērni nekļūtu upuriem.

Bieži dzimumnoziegumus nemaz neatklāj, jo upuri cieš no kauna sajūtas par piedzīvoto, smagiem pārdzīvojumiem par notikušo, vai, piemēram, tāpēc, ka cietušajam ir tuvas attiecības ar nozieguma izdarītāju. Iemesli, kāpēc cietušie neizpauž noziegumu, ir dažādi, piemēram, nodarītāja manipulācija, bailes no pāri darītāja utt. Izvarošanu un citu dzimumnoziegumu statistika ir daudz lielāka, nekā to atspoguļo jebkādi statistiskie dati. Valsts varas institūcijas nevar neievērot cietušā gribu, t.i., ja persona nevēlas atklāt piedzīvoto, tad tas bez viņu piekrišanas nav izdarāms, īpaši tad, kad kriminālprocess tiek uzsākts saskaņā ar personas pieteikumu (Kriminālprocesa likuma 7.panta otrā daļa). Samērā liels skaits dzimumnoziegumu nemaz netiek reģistrēti un paliek ne tikai neatklāto, bet arī latentu noziegumu skaitā. Iemesli tam ir subjektīvi, jau minētais kauns, bailes no atbēšanas u.tml.²⁵ Šie noziegumi ir specifiski ar to, ka bieži cietušā liecības ir vienīgais avots par notikušo noziegumu. Faktiskā noziedzība vienmēr ir lielāka nekā reģistrētā. Kriminoloģisko pētījumu rezultāti liecina, ka kopējais noziedzīgu nodarījumu skaits ir pat par 8-10 reizes lielāks, kā reģistrēto.²⁶

Krimināllikumā nav ietverts jēdziens “dzimumnoziegumi”, jo tas nav precīzs juridisks termins. Personas dzimumneaizskaramības intereses un normālu seksuālo attīstību apdraud ne tikai Krimināllikuma 16.nodaļā ietvertie noziedzīgie nodarījumi, t.i., noziedzīgi nodarījumi pret

---

²² Ivančiks J. Bērnu seksualā izmantošana-pedofilija. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2002.gada aprīlis, maijs, jūnijs, Nr.2 (19).

²³ Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija Par bērnu tiesībām. Starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis, 2014. 28.novembris, Nr. 237.

²⁴ Imantas pedofils. Pieejams: <http://www.delfi.lv/temas/imantas-pedofils/> [aplūkots 2015.gada 13.martā].

²⁵ Bergins J. Izvarošanas krimināltiesiskā izpratne. Rīga: Latvijas Policijas akadēmijas izdevums. 1997, 8.lpp.

²⁶ Kipāne A. Seksuāla rakstura noziedzīgu nodarījumu kriminoloģiskais raksturojums. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2010.gada oktobris, novembris, decembris, Nr.4 (53), 27.lpp.

tikumību un dzimumneaizskaramību, bet arī dažādi kriminālpārkāpumi.²⁷ Autore darbā neapskatīs šādus kriminālpārkāpumus.

“Noziedzīgi nodarījumi pret tikumību un dzimumneaizskaramību jeb dzimumnoziegumi ir smagi likumpārkāpumi, kas rada lielu kaitējumu gan tiešajiem to upuriem, gan arī visai sabiedrībai kopumā.”²⁸ Tie ietekmē simtiem tūkstošu cilvēku gadā, bieži radot psiholoģiskas un fiziskas traumas ne tikai cietušajam, bet arī ģimenei un draugiem. Amerikas dati ir satraucoši, jo ir aprēķināts, ka katru 2,4 minūti, kāds tiek seksuāli aizskarts, bet izvarošana notiek katru 6,5 minūti.²⁹ Latvijā 2014.gadā ieslodzījuma vietās par nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību, atradās 338 personas (*skatīt 1.pielikumu*).

Dzimumnoziegumu definīcija un uzskati par šo noziegumu, un tā izdarītājiem ir mainījusies cauri vēstures gaitai. 18.gadsimtā vecums, no kura bija atļauts stāties dzimumsakaros, bija vien 10 gadi, kas mūsdienu sabiedrībā būtu nepieļaujami. Mūsdienās vecums, ar kuru var stāties šādās attiecībās, vairums valstu ir vai nu 16 vai 18 gadi. Sabiedrība un tiesu sistēmas ir definējuši dzimumnoziedzniekus un to izdarītos noziegumus dažādi, atkarībā no pastāvošā viedokļa sabiedrībā. Mainoties vērtībām, mainās arī attieksme pret dzimumnoziegumiem. Krimināltiesību teorijā nepastāv universālas dzimumnoziegumu definīcijas.

Dzimumtieksmes apmierināšana ir krimināli sodāma, ja tā tiek izdarīta pret cietušā gribu, izmantojot tās bezpalīdzības stāvokli, vardarbību, draudus, uzticību, autoritāti vai citu ietekmi. Sodāma ir jebkāda seksuāla darbība, kas izdarīta bez piekrišanas arī tajos gadījumos, kad vardarbības upuris nav izrādījis fizisku pretestību.³⁰ “Upuru reakcija uz apdraudējumu un spēja pretoties var būt ļoti dažāda, tāpat arī dažādi var būt līdzekļi, kā panākt dzimumaktu vai citu seksuālu darbību veikšanu ar cietušo. Īpaši neaizsargāti šajā aspektā ir bērni.”³¹

Bieži pausts viedoklis ir, ka cilvēki, kas izdara dzimumnoziegumus, ir ar psihiskām novirzēm, tomēr Latvijas tiesībās nav šādu pētījumu, kas šādu pieņēmumu var pamatot.³² Piemēram, pētījumu dati pedofiliem rāda, ka mazāk nekā 5 % dzimumnozieguma veikšanas brīdī ir atradušies psihozes stāvoklī (zaudējuši realitātes izjūtu).³³

---

²⁷ Judins A. Probācijas uzraudzība un dzimumnoziegumu recidīvs. Jurista Vārds, 2010. 31.augusts, Nr. 35 (630).

²⁸ Turpat.

²⁹ Williams-Taylor L. Increased surveillance of sex offenders. Impacts on Recidivism. United States: LFB Scholarly Publishing LLC, 2012, p.5.

³⁰ Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu. Oficiālais Vēstnesis. C 155, 2011. 11.maijs.

³¹ Grozījumi Krimināllikumā. Pieejams:

<http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs11.nsf/0/A27D6DE7097B3AB1C2257BB10021A54D?OpenDocument> [aplūkots 2015.gada 15.martā].

³² Bergins J. Izvarošanas krimināltiesiskā izpratne. Rīga: Latvijas Policijas akadēmijas izdevums. 1997, 30.lpp.

³³ Dzimumnoziedznieki un dzimumnoziegumi. Pieejams: <http://www.probacija.lv/page.php?id=472> [aplūkots 2015.gada 6.februārī].

Tomēr pastāv dažādi cēloņi un motivācija, kādēļ cilvēks pastrādā dzimumnoziegumu. Kamēr citi bērnība ir tikuši pakļauti pedofilijai, kas rada šiem cilvēkiem sarežģījumus kontrolēt savas tieksmes nākotnē, tikmēr citi ir piedzīvojuši bērnības traumu, kas rezultējies traucētā personībā, kādēļ cilvēks kļuvis par noziedznieku. Pētnieki meklē, kā kategorizēt dzimumnoziedznieku nodarījumus. Arī motivācija atšķiras nozīmīgi atkarībā no noziedznieka tipa. Piemēram, dažu izvarotāju motivācija ir dusmas un pazemošanas tieksme, tikmēr citiem motivācija ir tieksme pēc varas. Šīs atšķirības motivācijā izšķir dažādu nodarījumu tipus, vardarbības līmeni, kas tiek pielietots un risku, ka dzimumnoziegums tiks izdarīts atkārtoti.

Kriminoloģijas teorijā ir izvirzītas vairākas teorijas³⁴ par to, kāpēc cilvēks rīkojas zināmu jūtu vadīts. Bioloģiskā teorijas pamatā ir tas, ka cilvēks ir vadīts pēc dabas likumiem, nevis brīvas gribas, tāpēc rīkojas instinktu vadīts. Šobrīd daudzi teorijas piekritēji gan uzskata, ka, lai gan indivīdam ir spēja racionāli izlemt kā rīkoties, tomēr bieži pastāv iedzimtas iezīmes, kas veicina vai liek pamatus tālākai personas uzvedībai. Psiholoģiskās teorijas pamatā ir uzskats, ka krimināla uzvedība rodas no pieredzes agrā bērnībā, kas negatīvi ietekmē cilvēka personību, uzvedību un veidu, kā cilvēks domā un apstrādā informāciju. Psihoanalītiķi uzskata, ka tieši izvarotāji bieži piedzīvo šo tieksmi un vēlmi, pamatojoties uz dusmām pret sievietēm, kas ir zemapziņā, īpaši pret savu māti. Teorētiķi spekulē, ka izvarotāji un citi dzimumnoziegumu pastrādātāji ir piedzīvojuši kādu sāpīgu, neatrisinātu seksuālu konfliktu vai cita veida traumu savas attīstības laikā, kā, piemēram, sliktu apiešanos vai atraidījumu, kas nākotnē sekmējas pārkāpumos seksuālajā jomā. Latvijā būtu nepieciešami padziļināti pētījumi par to, kāda ietekme ir personas bērnībai un piedzīvotajam dzīves laikā saistībā ar noziegumu izdarīšanu, jo tādējādi varētu labāk saprast konkrētās personas rīcību un atrast vispiemērotāko sodu personai, lai tā neatgrieztos pie noziedzīgām darbībām.

2.1. Noziedzīgu nodarījumu pret tikumību un dzimumneaizskaramību kvalifikācijas jautājumi

Krimināltiesību teorijā Krimināllikuma 16.nodaļas noziegumus iedala divās grupās³⁵: noziedzīgi nodarījumi pret dzimumbrīvību un dzimumneaizskaramību (KL 159.p.- KL 161.p.) un noziedzīgi nodarījumi pret tikumību, kas ir saistīti ar seksuālu darbību veicināšanu.

---

³⁴ Williams-Taylor L. Increased surveillance of sex offenders. Impacts on Recidivism. United States: LFB Scholarly Publishing LLC, 2012, p. 22.,25.,27.,29.

³⁵ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 288., 317.lpp.

Personām, kas cieš no šiem noziegumiem, tiek aizskarta ne tikai personas dzimumbrīvība, bet bieži- arī personas veselība-, kas bieži šādos nodarījumos ir papildu tiešais objekts. Cietušajam tiek nodarīts nenosakāms goda un cieņas aizskārums (fakultatīvais objekts), bieži psiholoģiskas traumas no piedzīvotā nodarījuma noved pie smagām sekām, pat pie pašnāvības. “[...] smagas sekas kā šo noziedzīgo nodarījumu rezultāts galvenokārt ir saistāms ar kaitējuma nodarīšanu cietušo fiziskajai un garīgajai veselībai un dzīvībai.”³⁶ Nodarījuma kaitējums tiek noteikts pēc objektīviem kritērijiem, nevis nodarījuma izdarītāja individuālajām īpašībām.³⁷ Tomēr praksē vēl joprojām nepastāv viennozīmīga izpratne par smagām sekām, kas radušās psiholoģisku un morālu ciešanu rezultātā.³⁸ Arī likuma “Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 24.pantā doto smagu seku kritēriju uzskaitījums nav izsmeļošs.

Šos noziegumus raksturo grupas objekts, kas ir personas dzimumbrīvība, tikumība, dzimumneaizskaramība, neatkarīgi no pašas personas tikumības vai netikumības.

Objektīvā puse šajos noziegumos izpaužas aktīvās, prettiesiskās darbībās. Persona apzinās, ka izdara darbības pret cietušā gribu, vēlas šo darbību izdarīšanu un bieži tiek pielietota pat vardarbība, draudi, kā arī izmantots personas bezpalīdzības stāvoklis. Var tikt izmantota arī uzticība, autoritātes vai cita ietekme.

Personas subjektīvo attieksmi veido tiešs nodoms, persona apzinās savu darbību raksturu, un vēlas tās izdarīt.

Persona, kas izdara šos noziegumus parasti vēlas apmierināt savas dzimumtieksmes, kas kalpo par motīvu nozieguma izdarīšanā, tomēr teorijā netiek izslēgti arī citi motīvi, piemēram, naids, atriebība, greizsirdība u.tml.³⁹

Izvarošanas gadījumā (KL 159.pants), par tiešo objektu tiek atzīta personas dzimumbrīvība, bet kā papildu tiešais objekts- personas veselība un tās dzīvība. Ja cietušais ir nepilngadīgais vai mazgadīgais, par galveno tiešo objektu atzīstama personas dzimumneaizskaramība. Turklāt, ja persona ir izdarījusi noziegumu pret nepilngadīgo, tai ir jāapzinās vai vismaz apzināti jāpieļauj. No krimināltiesiskā viedokļa par līdzizdarītājiem izvarošanā atzīstamas tās personas, kuras, kaut arī nav pašas veikušas ar cietušo dzimumaktu, tomēr pielietojušas pret cietušo vardarbību, draudus, citādi ietekmējušas, nolūkā pārvarēt

---

³⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 303.lpp.

³⁷ Krastiņš U., Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 333.lpp.

³⁸ Skatīt, Par krimināllikumu piemērošanu lietās par dzimumnoziegumiem: Augstākās tiesas plēmuma 1992.gada 19.oktobra lēmums Nr.6. Augstākās tiesas plēmuma lēmumu krājums.

³⁹ Bergins J. Izvarošanas krimināltiesiskā izpratne. Rīga: Latvijas Policijas akadēmijas izdevums, 1997, 28.lpp.

cietušā pretošanos, lai citiem atvieglotu dzimumakta izdarīšanu.⁴⁰ Kriminālbildības pamats ir vardarbības pielietošana, draudi, personas bezpalīdzības stāvokļa, uzticības, autoritātes vai citas ietekmes izmantošana. Izvarošana ir noziegums ar formālu sastāvu, jo noziegums tiek uzskatīts par pabeigtu jau ar dzimumakta uzsākšanas brīdi.⁴¹ Līdzīgi ir ar KL 160.pantu, t.i., prettiesiskās darbības tiek pabeigtas jau ar to uzsākšanas brīdi, neatkarīgi vai seksuālā vardarbība ir pabeigta un vainīgajai personai iestājusies ejakulācija. Šo noziegumu izdarīšana personu grupā ir pastiprinošais apstāklis, tāpēc par līdzizdarītājiem atzīstamas arī tās personas, kuras piedalījušās cietušā pretestības pārvarēšanā, neskatoties uz to, vai visi līdzizdarītāji ir izdarījuši dzimumaktu vai apmierinājušās dzimumtieksmes pret dabiskā veidā.⁴²

Autore nevar piekrist G.Belihas⁴³ viedoklim, ka KL 159.panta sastāvā par cietušo var būt tikai sieviete, jo ar vīrieti nevarot izdarīt dzimumaktu bez nepieciešamās stimulācijas, tādejādi konkrētās darbības būtu jākvalificē pēc KL 160.panta. Izvarošanai ir pakļautas ne tikai sievietes, bet arī vīrieši. Arī VPD uzraudzībā ir bijušas sievietes par izvarošanas veikšanu, kas veikušas dzimumaktu pret vīrieti. Nevar uzskatīt, ka fizisks uzbudinājums, vīrieša erekcija ir kvalificējama kā personas piekrišana dzimumaktam. Ir secināts⁴⁴, ka visai bieži, gan sieviešu, gan vīriešu upuri izvarošanas laika piedzīvojuši tieši fizisku uzbudinājumu.

Noziegums, kas atbilst KL 161.panta sastāvam, apdraud personas dzimumneaizskaramību un tās normālu attīstību, neskatoties uz to, ka no objektīvās puses persona labprātīgi ir piekritusi stāties dzimumsakaros. Noziegums kvalificējams kā formāls, t.i., uzskatāms par pabeigtu ar darbību, kas vērstas uz dzimumakta, anāla vai orāla akta izdarīšanu vai dzimumtieksmes apmierināšanu pret dabiskā veidā vai citādu seksuāla rakstura darbības izdarīšanu fiziskā saskarē ar cietušā ķermeni, uzsākšanas brīdi.

Kvalificējot nodarījumu pēc KL 162.panta, jākonstatē, ka ar nodarījumu ir aizskarta 16 gadus vecuma nesasniegušas vai bezpalīdzības stāvoklī esošas personas intereses. Objektīvā puse agrāk šajos noziegumos izpaudās gan intelektuālās, gan fiziskās darbībās, proti, vainīgā persona iedarbojas uz nepilngadīgās personas apziņu (piemēram, tiek rādīti pornogrāfiska rakstura attēli, video) vai tā iedarbojas uz tās ķermeni (piemēram, atkailina dzimumorgānus,

---

⁴⁰ Kurzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2010.gada 15.septembra spriedums lietā Nr. 11360027009.

⁴¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta krimināllietu departamenta 1999.gada lēmums lietā Nr.SKK-159.

⁴² Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. Sevišķā daļa. Rīga: Firma "AFS", 2007, 341., 342.lpp.

⁴³ Beliha G. Izvarošanas krimināltiesiskā izpratne Latvijā un ārvalstīs. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2010.gada jūlijs, augusts, septembris, Nr. 3(52), 6.lpp.

⁴⁴ Male rape victims and the penetration problem.

Pieejams: <http://www.washingtoncitypaper.com/blogs/sexist/2009/12/04/male-rape-victims-and-the-penetration-problem/> [aplūkots 2015.gada 15.martā].

pamudina izdarīt netiklas darbības). Tomēr šobrīd pantā ietverta vien intelektuālā pavešana netiklībā.⁴⁵ Jāatzīmē, ka konkrētā panta sastāvā likumdevējs nav ietvēris veselību kā papildu tiešo objektu. Darbības tiek izdarītas galvenokārt ar mērķi apmierināt savas dzimumtieksmes vai radīt dzimuminstinktu cietušajam. Bieži vien personas pavešana netiklībā ilgst ilgu laiku.⁴⁶ Bieži netiklās darbības rada smagas psiholoģiskas sekas, problēmas nākotnē cietušajam veidot attiecības ar cilvēkiem, gan psiholoģiskas, gan seksuālas. Kvalificējot netiklas darbības un noziedzīgu nodarījumu pret dzimumneaizskaramību, piemēram, izvarošanu, patstāvīgi šīs darbības nav jākvalificē, ja tās izdarītas vienlaikus, ar vienotu nolūku.⁴⁷

Mūsdienās aktuāla problēma ir noziedzīgi nodarījumi pret tikumību, kas saistīti ar seksuālo darbību veicināšanu, īpaši cilvēku tirdzniecība, sutenerisms, personas iesaistīšana prostitūcijā, bordeļu uzturēšana un nosūtīšana seksuālai izmantošanai. Prostitūcija vienmēr pasaulē ir bijusi problēma, jau senajā Grieķijā tā bija valstiskas nozīmes problēma. Īpaši sevišķi plaši prostitūcija izplatījās renesanses laikmetā. Cīņa ar šo problēmu sākās reformācijas laikmetā.⁴⁸

Mūsdienās ANO vairākkārt ir vērsusi uzmanību uz šo problēmu, kā arī tikusi pieņemta konvencija par “Cīņu ar cilvēku tirdzniecību un prostitūcijas ekspluatāciju no trešo personu puses”⁴⁹. Arī Latvijai ir saistoša šī konvencija kopš 1992.gada 13.jūlija. Dalībvalstis saskaņā ar šo konvenciju ir piekritušas sodīt jebkuru, kas iesaista prostitūcijā citus, aizved tos projām prostitūcijas nolūkos, uztur vai vada publisko namu, kā arī iegādājas vai pierunā personas prostitūcijas mērķiem (konvencijas 1.-4.pants). Diemžēl konvencija ir piedzīvojusi lielu kritiku saistībā ar plaši interpretējamiem terminiem un mehānismu, kas iekļauts konvencijā.⁵⁰ Latvija 2008.gadā pieņēma Ministru kabineta noteikumus Nr.32 “Prostitūcijas ierobežošanas noteikumi”.⁵¹ Personu piespiešana un iesaistīšana prostitūcijā (KL 164.p.) apdraud sabiedrības tikumību.

---

⁴⁵ Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2014. 31.maijs, Nr.105 (5165)

⁴⁶ Skatīt, Tiesu prakse krimināllietās pēc Krimināllikuma 160. un 162.panta. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2014.gada 15.februārī].

⁴⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2004.gada 30.novembra lēmums lietā Nr.SKK-640/01. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2015.gada 5.martā].

⁴⁸ Ivančiks J. Cilvēku tirdzniecības apkarošanas aktualitātes Latvijā. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2008.gada jūlijs, augusts, septembris, Nr.3 (44), 36.,37.lpp.

⁴⁹ Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija par cīņu ar cilvēku tirdzniecību un prostitūcijas ekspluatāciju no trešo personu puses, 1949. 2.decembris, spēkā no 1992.gada 13.jūlija.

⁵⁰ Dārzniece A. Prostitūcija un noziedzība- kriminoloģiskais raksturojums. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2005.gada janvāris, februāris, marts, Nr.1 (30), 7.lpp.

⁵¹ Prostitūcijas ierobežošanas noteikumi: Ministru kabineta 2008.gada 22.janvāra noteikumi Nr.32, Latvijas Vēstnesis, 2008. 25.janvāris, Nr.14.

Latvijā prostitūcija ir legāla nodarbe.⁵² Latvija pieder pie abolicionisma valstīm, t.i., valsts nepadara prostitūciju kā tādu par noziegumu, taču pārējie prostitūcijas aspekti tiek uzskatāmi par sodāmiem, piemēram, personas iesaistīšana prostitūcijā, nosūtīšana prostitūcijai u.tml. Pastāv arī reglamentārisma valstis (piemēram, Vācija, Holande), kas prostitūciju padara par legālu, bet tā tiek pakļauta reģistrācijas kārtībai.⁵³

Diemžēl arī šo noziedzīgo nodarījumu “grupa” ir grūti atklājama, jo personas nelabprāt atklāj, ka tikušas ievilinātas prostitūcijā vai tikušas pakļautas cilvēku tirdzniecībai, tāpēc izmeklēšanas iestāžu strādājošajiem ir jābūt ar sevišķām zināšanām un prasmēm.

Autore vēlas norādīt, ka cilvēku tirdzniecība arī ir vērsta uz seksuālu darbību veicināšanu un to nevar nepieminēt veicot pētījumu, jo tas ir īpaši smags noziegums, kas ir ne tikai cilvēktiesību pārkāpums, bet arī krimināli sodāma rīcība. Pārsvarā cilvēku tirdzniecībai tiek pakļautas tieši sievietes un bērni. KL cilvēku tirdzniecība ir iekļauta KL 154.¹ un 154.² pantā un tās sastāvā ir personas ekspluatācija, ar ko saprot arī iesaistīšanu prostitūcijā vai cita veida izmantošanu, tātad nodarījums tiek arī veikts, lai veicinātu seksuālu darbību veicināšanu. Cilvēku tirdzniecības aizliegums iekļauts arī vairākos Eiropas Savienības tiesību aktos, piemēram, Eiropas Padomes konvencija par cīņu pret cilvēku tirdzniecību⁵⁴, 1950.gada 4.novembra Eiropas cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā⁵⁵, 1961.gada 18.oktobra Eiropas Sociālajā hartā⁵⁶ utt. Saskaņā ar ANO parakstītās konvencijas protokolu “Par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu par to”⁵⁷ un saskaņā ar ANO 1949.gada 2.decembra Konvencijas par cīņu ar cilvēku tirdzniecību un prostitūcijas ekspluatēšanu no trešo personu puses⁵⁸, KL tika iekļauts KL 154.¹ pants, kura sastāvā ir cilvēku tirdzniecība uz ārvalsti.⁵⁹ Noteicošais nodarījumu kvalifikācijā ir vainīgās personas rīcība – veikt uz KL 154.¹ vai 165.¹ pantā

---

⁵² Bočš L. Prostitūcijas tiesiskā (ne) izpratne Latvijā. Jurista Vārds, 2013. 16.aprīlis, Nr.15 (766).

⁵³ Dārzniece A. Prostitūcija un noziedzība- kriminoloģiskais raksturojums. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2005.gada janvāris, februāris, marts, Nr.1 (30), 8.lpp.

⁵⁴ Eiropas Padomes konvencija par cīņu pret cilvēku tirdzniecību. Starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis, 2008. 12.februāris, Nr.23.

⁵⁵ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Starptautisks dokuments, daudzpusējs. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, Nr.143/144.

⁵⁶ Eiropas Sociālā harta. Starptautisks dokuments, daudzpusējs. Latvijas Vēstnesis, 2001. 18.decembris, Nr.183.

⁵⁷ Apvienoto Nāciju Organizācijas konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību protokols par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu par to. Starptautisks dokuments, Latvijas Vēstnesis, 2004. 28.aprīlis, Nr.66.

⁵⁸ Apvienoto Nāciju Organizācija Konvencija par cīņu ar cilvēku tirdzniecību un prostitūcijas ekspluatēšanu no trešo personu puses, 1949.gada 2.decembris, spēkā no 1992. gada 13.jūlija.

⁵⁹ Liholaja V. Starptautiskās krimināltiesības. Starptautiskās krimināltiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 147.lpp.

paredzēto noziegumu izdarīšanu virzītas darbības un sasniegt mērķis- pakļaut personu ekspluatācijai un pakļaut personu seksuālai izmantošanai.⁶⁰

Krimināllikuma 166.pantā ietvertais nodarījums par pornogrāfisku priekšnesuma demonstrēšanu, intīma rakstura izklaides ierobežošanas un pornogrāfiska rakstura materiāla aprites noteikumu pārkāpšana, apdraud sabiedrisko tikumību, turklāt var negatīvi ietekmēt personas seksuālo attīstību. Latvijā šādu materiālu apriti reglamentē Pornogrāfijas ierobežošanas likums.⁶¹ Nodarījuma objektīvo pusi veido dažādas darbības, kā pornogrāfijas demonstrēšana, šo materiālu aprites pārkāpumi utt.

Dzimumnoziegumi ir, un vienmēr būs sabiedrībā aktuāls un smags jautājums, svarīgi ir, kā mēs iemācamies reaģēt, lai tie vairs neatkārtotos. Diemžēl dzimumnoziegumi ir tā kategorija noziegumu, par kuriem bieži noklusē, jo tie skar seksuālo jomu, par ko sabiedrībā nerunā, īpaši par pārkāpumiem šajā jomā, tāpēc ir nepieciešami kvalificēti darbinieki tiesībaizsargājošajās iestādēs, kas palīdzētu atklāt šādus noziegumus un, kas prastu strādāt ar šo noziedzīgo nodarījumu izdarītājiem, lai nākotnē šādi nodarījumi neatkārtotos.

2.2. Recidīva rādītāji personām, kas notiesātas par dzimumnoziegumu izdarīšanu

Platons reiz ir teicis, ka “saprātīgais soda nevis tāpēc, ka ir bijis pārkāpums, bet tamdēļ, lai tāds vairāk nenotiktu.”⁶² Personas tiesiskas uzvedības modeļa veidošana un sociālu pozitīvu vērtību izpratnes veidošana, lai persona neatgrieztos pie noziedzīgām darbībām, ir viens no kriminālsoda mērķiem. Latvijas Republikas Ministru kabineta rīkojumā Nr.6. “Par kriminālsodu politikas koncepciju”⁶³, minēti kriminālsoda mērķi, no kuriem svarīgi uzsvērt mērķi - novērst noziedzīga nodarījumu recidīvu -, ko krimināltiesību teorijā atzīst par speciālo prevenciju, kā arī atturēt citas personas no noziegumu izdarīšanas (vispārējā prevencija).

Likumpārkāpēja izvērtējums un iespēja, ka tas atgriezīsies pie kriminālās pagātnes, ietekmē tiesas izvēli, nosakot personai sodu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Tas nav vienkārši paredzēt nākotnes nodarījumus, bet tas nenozīmē, ka tas ir neiespējami. Prevencija, kas tiek izdarīta caur nākotnes noziegumu paredzēšanu, var pārveidot cilvēku, kurš visticamāk izdarīs noziegumu, pakļaujot to līdzekļiem, lai ar to palīdzību samazinātu risku, ka noziedzīgs

---

⁶⁰ Skatīt, Tiesu prakse lietās cilvēku tirdzniecību un personu nosūtīšanu seksuālai izmantošanai (2006) un Tiesu praksi krimināllietās par cilvēku tirdzniecību (2014.). Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2015.gada 3.februārī].

⁶¹ Pornogrāfijas ierobežošanas likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 24.maijs, Nr.83.

⁶² Platons. Pieejams: <http://www.aforismi.lv/category/autors/platons?page=5> [aplūkots 2015.gada 3.februārī].

⁶³ Par Kriminālsodu politikas koncepciju: Ministra kabineta 2009.gada 9.janvāra rīkojums Nr.6. Latvijas Vēstnesis, 2009. 13.janvāris Nr.6.

nodarījums tiks izdarīts atkārtoti. Izvēloties sodu konkrētai personai, nepieciešams atcerēties, ka kriminālsodam ir jābūt saistītam ar noziedznieka domu un vērtību sistēmas mainīšanu. Sods nevar būt tikai represīvs. “Kriminālsoda politika, kas orientēta uz brīvības atņemšanas aktīvu piemērošanu, dārgi izmaksā sabiedrībai un noziedzīgo nodarījumu recidīvu novērš tik ilgi, kamēr likumpārkāpēji atrodas ieslodzījumā.” Svarīgi ir atcerēties, “Kriminālsods nav valsts atreibība par izdarīto noziedzīgo nodarījumu”.⁶⁴ Turklāt, mūsdienās krimināltiesībām ir jābūt progresīvākām, cilvēciskākām, nekā tas bija vēsturiski.⁶⁵ Ja sods noziedzīga nodarījuma izdarītājam ir piemērots un izvēlēts neveiksmīgi, tad pastāv iespēja, ka persona atgriezīsies pie noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas.

Latvijā nepastāv sistēmas noziedzīga nodarījuma recidīva datu apkopošanai. Arī pētījumi par recidīvu Latvijā praktiski Latvijā netiek veikti. Latvijā, riska novērtējumu, kas saistīts ar recidīvu, ir pētījis Anvars Zavackis⁶⁶. Autore gan atzīst, ka ir nepieciešami vēl paplašinātāki pētījumi, jo tie ne tikai parāda recidīva noziedzības līmeni, bet arī kalpo kā Tieslietu ministrijas pārraudzībā esošo iestāžu darba kvalitātes atspoguļojums. Valstij ir nepieciešams finansēt recidīvās noziedzības izpēti. Iegūtie dati par noziedzīga nodarījuma recidīvu palīdzētu samazināt recidīvu, kā arī palīdzētu identificēt kriminālpolitikas defektus, likumpārkāpēju vajadzības un kriminogēnos faktorus.

VPD 2014.gadā apkopoja un analizēja datus par saviem klientiem pētījumā “Recidīva rādītāji personām, kas notiesātas par dzimumnoziegumu izdarīšanu.”⁶⁷ Noziedzīgs nodarījums, kas bija par pamatu notiesātās personas nonākšanai probācijas sistēmā un kļūšanai par probācijas klientu, tika kodēts kā “**indeksa noziegums**”.⁶⁸

Diemžēl pats VPD informāciju par recidīvo noziedzību neapkopo un kā autorei atzina VPD Mācību un pētījuma nodaļas pētnieks Jurijs Ņikišins, VPD šādus datus nācās pieprasīt no Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Informācijas centra (Iekšlietu ministrijas Informācijas centra Noziedzīgus nodarījumus izdarījušo personu uzskaites nodaļas Personas sodāmības un uzskaites dati) kā “jēldatus”, kurus vēlāk apstrādāja un analizēja. Lai veiktu recidīvās noziedzības izpēti, tika iegūta informācija arī no VPD datu bāzes “Probācijas lietu uzskaites sistēma” (PLUS). VPD centrālajā aparātā nav datu par to, vai dzimumnoziedznieki, kas izgājuši VPD programmas, ir atgriezušās pie šo nodarījumu izdarīšanas. Iespējams, ka šie noziedznieki neatgriežas pie kriminālām darbībām, bet iespējams, ka tās izcieš sodu citā VPD struktūrā vai

⁶⁴ Judins A. Kriminālsods nav valsts atreibība par izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Jurista Vārds, 2013. 19.marts, Nr.11 (762).

⁶⁵ Skatīt, Judins A. Kriminālās justīcijas jaunie vaibsti. Jurista Vārds, 2010. 20.aprīlis, Nr.16 (611).

⁶⁶ Zavackis A., Riska novērtējums kā noziedzīga nodarījuma recidīva prognoze. Promocijas darbs, Rīga, 2014.

⁶⁷ Pētījums “Recidīva rādītāji personām, kas notiesātas par dzimumnoziegumu izdarīšanu.” Pieejams: <http://www.probacija.lv/816> [aplūkots 2015.gada 4.februārī].

⁶⁸ Turpat, 1.lpp.

pat izcieš brīvības atņemšanas sodu par jaunu likumpārkāpumu, bet VPD centrālajā aparātā ziņas par šādu “neveiksmi” nebūs. Tomēr būtu nepieciešams, lai dati par recidīva noziedzību būtu pieejami pašam VPD, lai tas spētu analizēt savu darbu un tā efektivitāti, kā to dara citas valstīs.

Pētījums tika apkopots par KL 159.pantu, KL 160.pantu, KL 161.pantu, KL 162.pantu un KL 162.¹ pantu. VPD recidīva konstatēšanai izvēlējās kritēriju, ka izlasē iekļauta persona - VPD klients-, ir izdarījis darbību, par kuru izdarīšanu uzsākts kriminālprocess, vai ir kļuvusi par aizdomās turamo, apsūdzēto vai arī kriminālprocess ir izbeigts ar notiesājošu spriedumu. Tomēr pētījumā netiek aptverta neregistrētā noziedzība. Pētījumu nevar nosaukt par visaptverošu, jo tas aptver tikai bijušos VPD klientus, kas nozīmē, ka īstie recidīva rādītāji Latvijā ir lielāki. Kā arī patiesie recidīva rādītāji vispār paliek nefiksēti, jo daudzi noziegumi netiek nemaz atklāti. *Marshall un Barbaree* veica pētījumu, kurā noskaidroja, ka dzimumnoziegumu upuri par 32% mazāk ziņo par kļūšanu par dzimumnozieguma upuri, nekā to dara, piemēram, ja tie ir laupīšanas upuri vai cietuši no zādzības.⁶⁹ Tomēr nevar uzskatīt, ka dzimumnoziedzniekiem recidīva rādītāji ir lielāki, nekā citiem noziegumu izdarītājiem. Teorijā ir atzīts, ka šie rādītāji ir lielāki tieši personām, kas izdara laupīšanas (KL 176.p) un zādzības (KL 175.p.).⁷⁰

Pētījuma izlasi veido 406 par dzimumnoziegumiem sodītas personas laika posmā no 2006.gada janvāra līdz 2014.gada janvārim. Pētījums atspoguļo četras notiesāto kategorijas:

1. nosacīti notiesātas personas;
2. nosacīti pirms termiņa no brīvības atņemšanas soda izciešanas atbrīvotās personas;
3. ar piespiedu darbu notiesātās personas;
4. personas, kas izcietušas pilnu termiņu un bijušas VPD klienti.

Pētījumā konstatēts, ka gandrīz katrā ceturtajā gadījumā (23 %) noziedznieks ir notiesāts par vismaz divu veida dzimumnoziegumu izdarīšanu bet tad, kad izdarīts tikai viena veida dzimumnoziegums, visbiežāk šādi noziegumi ir pavešana netiklībā (KL 162.pants) un/vai pamudināšana iesaistīties seksuāla rakstura darbībās (KL 162.¹ pants). Šādi noziegumi veido 30 % no izlasē apkopotajiem datiem, bet 24 % persona ir tikusi notiesāta par izvarošanu saskaņā ar KL 159.pantu. Diemžēl pētījums atspoguļo negatīvu tendenci - vairumā gadījumu dzimumnoziegums ir izdarīts tieši pret bērniem (no 372 gadījumiem tie ir bijuši 272), kas ir dramatisks skaitlis. Rīgas reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas priekšnieks A.Sozinovs atzina,

---

⁶⁹ Williams-Taylor L. Increased surveillance of sex offenders. Impacts on Recidivism. United States: LFB Scholarly Publishing LLC, 2012, p. 54

⁷⁰Ibid.

ka 2014.gadā vien par dzimumnoziedzumiem pret bērniem ir sākti 170 kriminālprocesi. Tendence, ka nepilngadīgie ir vairāk pakļauti dzimumnoziedzumu riskam, ir problēma ne tikai Latvijā, bet arī citviet pasaulē, jo bērni vienmēr ir un būs neaizsargātāka sabiedrības daļa, kurus sargāt ir pienākums sabiedrībai, vecākiem un tiesībsargājošajām iestādēm. Analizējot dzimumnoziedznieka kriminālo pagātņi, pētījumā ir secināts, ka no izlasē ietvertajiem VPD klientiem, 5,4% iepriekš ir bijuši sodīti tieši par dzimumnoziedzumu izdarīšanu.

Pētījuma galvenais uzsvars bija uz to, vai dzimumnoziedznieki, kas ir bijuši VPD klienti, ir atgriezušies pie dzimumnoziedzumu izdarīšanas pēc programmu pabeigšanas, kas veidotu speciālo recidīvu. Tika konstatēts, ka katrs divdesmit ceturtais izlasē iekļautais dzimumnoziedznieks izdarīja jaunu dzimumnoziedzumu. Vērtējot gada periodā, tie bija tikai 8 gadījumi no 348 analizētajiem, kas ir tikai 2%. Trīs gadu periodā pie dzimumnoziedzumu izdarīšanas atgriezās 6 %. Kā atzinis pats VPD, nevar salīdzināt recidīva rādītājus dažādām notiesāto grupām, kā arī izvērtēt VPD darbību efektivitāti, balstoties uz šiem datiem. Dzimumnoziedzuma recidīvs ir jāturpina pētīt, turklāt ietverot lielāku skaitu izlasē ietvertos un ne tikai VPD bijušos klientus, jo tikai tā var aptvert reālo situāciju un recidīva rādītājus Latvijā.

Diemžēl viena no grūtībām praksē, kas rodas novērtējot recidīva rādītājus, ir saistīta ar dzimumnoziedznieku kategorijām. Bieži dzimumnoziedznieki tiek iedalīti dzimumnoziedzniekos un personās, kam ir vardarbīgu dzimumnoziedzumu vēsture un kam ir garīga novirze vai personības traucējumi. Bet ne visi dzimumnoziedznieki iedalās otrajā grupā un dažādi noziedznieku apakštipi nozīmē dažādus riska līmeņus, dzimumnoziedznieku programmu efektivitātes iznākumus u.tml.

Saprast dzimumnoziedzumu izdarītāju etioloģiju (*slimības cēloņus*) un tipoloģiju, kā arī specifiku katrā tipā, ir kritisks moments, lai noskaidrotu efektīvu ārstēšanu personai, saprastu recidīva riska prognozi, kā arī veidu, kā strādāt ar dzimumnoziedznieku.⁷¹ Piemēram, pieejai pedofilam vajadzētu būt savādākai, kā citam dzimumnoziedzniekam, kas tiecas izmantot pieaugošos, nevis bērnu. Tomēr Latvijā VPD ir izvēlējis citu pieeju, kurai autore pilnībā nepiekrīt. VPD nav izstrādājis programmas noteiktām dzimumnoziedznieku grupām. VPD uzskatā, jo dažādāki ir dzimumnoziedzumu izdarītāji grupas programmā, jo vairāk katrs individuāli var saprast, ka ne tikai sava rīcība ir prettiesiska, bet arī pārējās grupas dalībnieku izdarītās darbības nav sabiedrībā pieļaujamas. Tomēr šādai pieejai ir negatīvā puse, jo programmas ietvaros nav iespējams atrast tiešu pieeju individuālajam noziedzniekam,

---

⁷¹ Williams-Taylor L. Increased surveillance of sex offenders. Impacts on Recidivism. United States: LFB Scholarly Publishing LLC, 2012, p.55.

neskatoties uz to, ka ir arī individuālās tikšanās. Autores ieskatā, nevar pret visiem dzimumnoziedzniekiem izturēties vienādi, kā arī pret tiem pielietot vienus un tos pašus rīkus.

Dzimumnoziedznieku tipa noteikšana ir kritisks solis, lai aprēķinātu un salīdzinātu recidīva rādītājus. Piemēram, ir atšķirība starp vispusīgajiem dzimumnoziedzniekiem (*generalists*), kas iesaistās dažādās kriminālās aktivitātēs un dzimumnoziegumi ir tikai kārtējais noziegums. Teorijā izdala arī oportūnistisko (*opportunist*) izvarotāju, kas izvarošanu veiks, jo tas ir “ērti”, jo tikpat labi varēja paveikt citu noziegumu. Citi uzskata, ka dzimumnoziedznieki ir “speciālisti”⁷², un, ja kāds vienreiz paveic dzimumnoziegumu, noteikti to darīs atkal. Uz šo pieņēmumu ir balstīta krimināltiesību normatīvā akta bāze. Bet pētījumi neapstiprina šo pieņēmumu, daudzi noziedznieki “nespecializējas.” Ir daži pētījumi, kas atbalsta abas teorijas, pieņemot, ka dzimumnoziedznieki ir heterogēni un konkrēta tipa nepastāv, kas nozīmē, ka vairumam noziedznieku pastāv tieksme uz noziegumu izdarīšanu un daži specializējas, tāpēc upuru izvēle un nozieguma tips ne vienmēr būs paredzams.

Šo tipu izšķirība ir nozīmīga tāpēc, ka pastāv pieņēmums, ka lielākā daļa noziedznieku specializējas un izvēlas konkrēta tipa upuru, piemēram, tikai mazgadīgus zēnus. Bet visi noziedznieki nav vienādi, kas nozīmē, ka noziedznieka profila veidošana, ārstēšanas metodes un attieksme pret konkrēto dzimumnoziedznieku negatīvi ietekmē personu, ja visi noziedznieki tiek uztverti kā speciālisti.

Saprast recidīva rādītājus un kā tie atšķiras atkarībā no dzimumnoziegumu tipoloģijas, piemēram, pedofilijas noziegumi, un apakštīpiem, piemēram, incests, ir ļoti svarīgi. Piemēram, noziedznieki, kas izdara noziegumus pret bērniem, un izdara incestu, tiem ir mazāki recidīva rādītāji kā citiem tīpiem. Kriminoloģijas teorijā ir atzīts, ka recidīva rādītāji atšķiras atkarībā no dzimumnoziedznieka tipa.

Recidīva rādītāji var tikt mērīti ar dažādām metodēm, t.i., pēc jauna apcietinājuma par dzimumnoziegumu, pēc jauna ar dzimumnoziegumiem nesaistīta nozieguma izdarīšanas, pēc jauna notiesājoša sprieduma utt. Svarīgi ir, vai recidīva rādītāji tiek pētīti pēc vispārēja kriminālā recidīva, vardarbīga recidīva vai seksuāla recidīva. Autore uzskata, ka atbilstoši Krimināllikuma 27.panta definīcijai, recidīvs ir jāmēra no jauna notiesājoša sprieduma vai prokurora priekšraksta par sodu. Recidīvs var tikt mērīts atkarībā vien no tā, vai noziegumā bija cietušais. Problēmas, kas rodas praksē ir, ka daudziem pētījumiem nav turpmāki pētījuma periodi. Krimināltiesību praksē ir apkopotī pierādījumi, ka jo ilgāk seko dzimumnoziedznieka uzvedībai, jo lielāki ir recidīva rādītāji.⁷³

---

⁷² Williams-Taylor L. Increased surveillance of sex offenders. Impacts on Recidivism. United States: LFB Scholarly Publishing LLC, 2012, p.55.

⁷³ Ibid, p. 54.-56.

3. RECIDĪVA RISKĀ NOVĒRTĒŠANA, RĪKI UN METODES TĀ SAMAZINĀŠANAI

Piemērojot personai sodu par nozieguma izdarīšanu tiek izvērtēti riski par to, vai pastāv iespēja un cik liela tā ir, ka persona atgriezīsies pie kriminālām darbībām. Pareiza soda un resocializācijas līdzekļu izvēle ir nozīmīgs faktors, lai novērstu recidīvu.

Pastāv specifiski riska faktori, kas ir saistīti ar recidīvu, kā arī pastāv atšķirības rādītājos atkarībā no noziedznieka tipa, kriminālās vēstures un piedalīšanos resocializācijas programmās.

Daudzi riska faktori ir saistīti ar recidīvu. Šie faktori tiek iedalīti **statistiskajos**, kas nemainās dzīves laikā, kā, piemēram, dzimums, rase; un **dinamiskajos**, kas mainās, kā nodarbinātības statuss, atkarības, antisabiedriska dzīvesveids, attieksme, izmaiņas garastāvoklī utt. Dinamiskie faktori tiek iedalīti divos apakštipos, stabilajos un akūtajos. Stabīlie ir tie, kas turpinās vairākus mēnešus un gadus, bet akūtie ir tie, kas saglabājas tikai dienas vai minūtes. ‘

Riska faktori⁷⁴, kas saistīti ar recidīvu ir vairāki: kriminālā pagātne, noziegumu tipi un to dažādība, cietušo skaits, seksuāla interese bērnos, seksuāla interese zēnos, attiecības ar cietušo, izciestais soda ilgums, arī demogrāfiskie faktori, kā, piemēram, vecums (šā brīža un, kad tika izdarīts noziegums), kā arī laulības attiecības u.c.

Arī personas uzvedība var būt indikators, ka personai ir lielāks risks atgriezties pie noziegumu izdarīšanas, piemēram, naidīga attieksme, kuru pauž dzimumnoziedznieki, parasti ir dēļ problēmām bērnībā, kas rezultējas, ka šīm personām ir sliktas sociālās spējas un problēmās kontrolēt nepiedienīgu seksuālu un agresīvu uzvedību. Naidīga uzvedība ir saistīta ar iepriekšējiem vardarbīgiem noziegumiem, vardarbības izmantošanu, izdarot dzimumnoziegumus, un recidīvu. Arī veids, kā dzimumnoziegums ir ticis izdarīts, ir vērā ņemams faktors, nosakot konkrētā noziedznieka riskus. Dzimumnoziedznieki, kuri izmantojuši pārmērīgu spēku, izdarot dzimumnoziegumu, ir visticamāk pakļauti recidīva riskam. Tāpat arī personas, kas cieš no vairākām seksuālām novirzēm.

Farell (2002) izpētīja, ka arī vecumam ir nozīme, paredzot recidīva risku. *Roberts et al (2002)* noskaidroja, ka dzimumnoziedznieki, kas ir vecumā no 18-35 gadiem, ir pakļauti lielākam recidīva riskam. Ir noskaidrots, ka dzimumnoziedzniekiem virs 40 gadu vecuma samazinās tieksme izdarīt izvarošanu, bet tā nav ar pedofiliem un seksuāliem sadistiem. Iemesls šādiem argumentiem ir, ka izvarotāji primāri izmanto fizisku spēku un pēc 40 gadu vecuma

---

⁷⁴ Williams-Taylor L. Increased surveillance of sex offenders. Impacts on Recidivism. United States: LFB Scholarly Publishing LLC, 2012, p.62.

sasniegšanas ir būtisks kritums personas fiziskajās spējās, kā arī libido līmenī. Bet pedofili, izdarot savus noziegumus, pielieto pārsvarā manipulāciju, lai piespiestu savus upurus pakļauties, kas var izpausties labumu došanā, glaimos, draudos u.tml.

Arī materiālais statuss un iepriekšēju attiecību neesamība ir saistīts ar recidīva risku, īpaši personām, kas nekad nav bijušas precējušās. Iemesls tam, ka šiem cilvēkiem ir lielāks recidīva risks, ir sociālā nekompetence un problēmas nodibināt pieauguša cilvēka attiecības.

Kad tiek vērtēts konkrētā noziedznieka recidīva risks, tiek ņemta vērā noziedznieka izvēle upuros. Ir atklāts, ka pastiprināta seksuāla interese bērnos, īpaši zēnos, palielina risku atkārtoti izdarīt likumpārkāpumu. Bet dzimumnoziedznieki, kas izdara noziegumus pret svešiniekiem, visbiežāk ir pakļauti recidīva riskam.

Autore uzskata, ka būtu nepieciešams Latvijā izstrādāt pētījumu par brīvības atņemšanas soda ilguma ietekmi uz dzimumnoziedzuma recidīvu. Piemēram, *Kunselman un Vito (2002)* noskaidroja, ka garāks brīvības atņemšanas sods nesamazina recidīvs risku, bet drīzāk kalpo kā retributīva funkcija. Tie noskaidroja, ka personām, kuras sodītas par izvarošanu un izcietušas vismaz 20% no sava soda, bija mazāka iespēja izdarīt jaunu likumpārkāpumu, salīdzinot ar tiem, kas izcietuši mazāk kā 20%, un noskaidroja arī, ka recidīva risks nesamazinājās tiem, kuri bija izcietuši vairāk kā 20%.⁷⁵ Nepieciešami pētījumi arī par probācijas un uzraudzības ietekmi uz recidīvu, jo nespēja pakļauties tiesas spriedumam un ārstēšanai ir saistīta ar lielāku recidīva risku. Šādi pētījumi palīdzētu identificēt problēmjautājumus.

“Pēdējo 10 gadu laikā psiholoģijā ir izstrādātas tehnikas, lai droši sašķirotu vīriešu dzimuma dzimumnoziedzniekus pēc zema, viduvēja un augsta līmeņa riska attiecībā uz dzimumnoziedzumu recidīvu (MnSOST-R, Risk Matrix-2000, RRASOR, Static-99, Static-2002).”⁷⁶ Ir radīti konkrētas riska novērtēšanas metodes, ar kuru palīdzību ir iespējams paredzēt vidējo recidīva līmeni. Daži novērtējumi, izmantojot riska faktorus, tiešām ir spējīgi paredzēt recidīva risku, ieskaitot SONAR, SORAG, RRASOR un Static-99. Kā arī daži ārstēšanas rīki ir veiksmīgi, lai samazinātu recidīvu, proti bioķīmiskās vielas un kognitīvā biheiviorālā terapija, kuras pamatā ir uzdevums palīdzēt personai apgūst sociāli atbalstāmas vērtības un novērst domāšanas kļūdas, kuras noved pie sabiedrībā nepieņemamām darbībām un likumpārkāpumiem. Latvijā tiek izmantoti pazīstamākie rīki: Static-99, Static-99R, Stable-2007 un Acute-2007.

---

⁷⁵ Williams-Taylor L. Increased surveillance of sex offenders. Impacts on Recidivism. United States: LFB Scholarly Publishing LLC, 2012, p.60.,61.

⁷⁶Dinamiskās uzraudzības projekts.

Pieejams: [www.probacija.lv/sex-offenders/files/Par dzimumnoziedzniekiem/Dinamiskas uzraudzibas projekts \(K.Hanson, A.Harris, T.Scott, L.Helmus\)_lv.doc](http://www.probacija.lv/sex-offenders/files/Par_dzimumnoziedzniekiem/Dinamiskas_uzraudzibas_projekts_(K.Hanson,_A.Harris,_T.Scott,_L.Helmus)_lv.doc) [aplūkots 2015.gada 15.aprīlī].

Šīs recidīva riska paredzēšanas metodes palīdz noskaidrot bīstamības risku konkrētam dzimumnoziedzniekam un risku, ka persona atgriezīsies pie dzimumnoziegumu izdarīšanas. Ir nozīmīgi katram dzimumnoziedzniekam noteikt uzraudzības plānu jeb recidīva novēršanas plānu (Latvijas Soduzpildes kodeksa 154.pants)⁷⁷, jo no tā vadoties, būs iespēja noteikt, tieši cik rūpīgai un stingrai uzraudzībai persona tiks pakļauta.

3.1. Recidīva riska novērtēšanas rīki

Kriminoloģijas teorijā norādīti vairāki riska novērtēšanas rīki. Riska novērtēšanas rīki tradicionāli tiek iedalīti 2 formās- Klīniskajos (*clinical*) un aktuāriālajos (*acturial*). Klīniskā lēmumu pieņemšana iekļauj nestrukturētu subjektīvu redzējumu pēc visu datu apkopošanas par konkrēto dzimumnoziedznieku. Akturiālais redzējums ir vairāk mehānisks un ietver formālu, algoritmisku un objektīvu procedūru, lai pieņemtu lēmumu, jo šī metode ir balstīta uz matemātiskajiem un statistiskajiem datiem. Ļoti daudzi riska novērtēšanas rīki balstās tieši uz akturiālo metodi.⁷⁸ Ir pārsteidzoši, bet dažādas akturiālās riska skalas mēdz novest pie dažādiem rezultātiem, tāpēc ir jābūt piesardzīgam to izmantošanai.⁷⁹

Latvijā VPD izmanto pārsvarā datus, kas balstās uz statistiskajām metodēm. VPD, izmanto vispazīstāko metodi- Static-99, kā arī jaunāko atvasinājumu Static-99R, kurā ir pieņemts vienā no vērtēšanas kritērijiem, tādējādi labāk paredzot, kad personai risks iestājas un kad tā nav. Tiek izmantotas arī metodes Acute-2007 un Stable-2007. Visu šo rīku rezultāti tiek apkopoti un tiek noteikts konkrētam klientam tā recidīva riska iespējamība.

Ar **Static-99** ir paredzēts pilngadību sasniegušiem dzimumnoziedzniekiem. Tas ir 10 vienību riska novērtēšanas rīks, kas radīts, lai paredzētu seksuālu un vardarbīgu recidīvu vīriešu dzimuma dzimumnoziedzniekiem.⁸⁰ Tas ietver 10 vienības attiecībā uz statistiskajiem un vēsturiskajiem faktoriem, kā, piemēram, iepriekšējo varmācību skaits, upuru raksturlielumi

⁷⁷ Latvijas Soduzpildes kodekss: Latvijas Republikas likums. "Ziņotājs", 1971. 1.janvāris, Nr.1.

⁷⁸ Fabian M.Saleh, Albert J.Grudzinskas, John M.Bradford, Daniel J.Brodsky. Sex offenders. Identification, Risk Assessment, Treatment, and Legal Issues. Oxford University press, 2009, p. 70.,72.

⁷⁹ Babchishin Kelly M., Hanson R.Karl, Helmus Leslie. Even Highly Correlated Measures Can Add Incrementally to Predicting Among Sex Offender, SAGE, 2012, Nr. (19/14), p.443.

⁸⁰ Reporting Static-99 in Light of New Research on Recidivism Norms. Pieejams: [http://www.probacija.lv/sex-offenders/files/Par%20dzimumnoziedzniekiem/Reporting%20Static-99%20in%20Light%20of%20New%20Research%20on%20Recidivism%20Norms%20\(L.Helmus,%20K.Hanson,%20D.Thornton\).pdf](http://www.probacija.lv/sex-offenders/files/Par%20dzimumnoziedzniekiem/Reporting%20Static-99%20in%20Light%20of%20New%20Research%20on%20Recidivism%20Norms%20(L.Helmus,%20K.Hanson,%20D.Thornton).pdf) [aplūkots 2015.gada 5.aprīlī].

(nesaisīti, svešinieki, vīrieši) un varmākas vecumu.⁸¹ Rīks ir labs tādēļ, ka vērtē ne tikai dzimumnoziegumus, kuros ir upuris, bet arī bezkontakta dzimumnoziegumus.

Ar šo rīku var noteikt absolūto recidīva risku, t.i., pēc visas novērtēšanas, iespējams noteikt noteiktu punktu skaitu, no kura var secināt, vai notiesātais ar šādu punktu skaitu atrodas tādā noziedznieku grupā, kas piecu gadu laikā 50 % izdara noziegumus vai 10 gadu laikā - 20% vai 25 %. Pētījumi liecina, ka dzimumnoziedznieki, kas tika kategorizēti kā liela riska klienti, tiem tiešām bija "ātrāka" atgriešanās pie kriminālu darbību izdarīšanas.⁸² Ar rīka palīdzību var pateikt, vai risks ir vidējs vai augsts, kā arī noteikt, cik procenti no 100 cilvēkiem, kas novērtēti ar šādu punktu skaitu, izdara noziegumus atkārtoti.

Jaunākais atvasinājums **Static-99R** VPD darbā ar dzimumnoziedzniekiem tiek izmantots tādejādi, ka konkrētam klientam, kas nonāk nodaļā, tiek vērtēti dažādi kritēriji ar noteiktu punktu skaitu: (0-nav problēmu, 1-pastāv problēma, -2 problēma mazināts, -3 risks vēl vairāk samazinās). **Tiek vērtēti tādi kritēriji kā:**

1. Vērtēta personas jaunība:
  - a. Personām, kuras sasniegušas 60+ gadus, ir mazāks risks izdarīt dzimumnoziegumus(-3)
  - b. Personas, kuras sasniegušas 40-59.99 gadus (-1)
  - c. Personas, kuras sasniegušas 35-39.99 gadus (0)
  - d. Personas, kuras sasniegušas 18-34.99 gadus (1)
2. Jebkad personai bijusi kopdzīve (tiek skatīts vai ir bijušas reālas intīmas attiecības divu gadu garumā nepārtraukti. Izņēms varētu būt jūrnieki. Arī vīrieši, kuri bijuši attiecības ar citu vīrieti divus gadus, tiek uzskatīti par tādiem, kuriem ir bijusi kopdzīve un intīmas attiecības);
3. Indeksa noziegums - Neseksuāla vardarbība;
4. Iepriekšējie noziegumi - neseksuāla vardarbība;
5. Iepriekšēji dzimumnoziegumi (izņemot Indeksa noziegumu);
6. Iepriekšējas sodāmības, izņemot Indeksa noziegumu (3 vai mazāk un 4 vai mazāk);
7. Jebkad notiesāts par bez- kontakta dzimumnoziegumu;
8. Vismaz viens upuris ir ne-radnieks (visi dzimumnoziegumi). (Personas, kuras izdara dzimumnoziegumus pret svešiniekiem, ir pakļautas lielākam recidīva riskam, jo

---

⁸¹ Seksuālo varmāku recidīvisma riska novērtējumu precizitāte. 118 prognožu izpētes meta-analīze. Pieejams: [www.probacija.lv/sex-offenders/files/Pardzimumnoziedzniekiem/Seksuாலovarmakurecidivismariska novertejumu precizitate.118prognozuizpetesmeta-analize\(K.Hanson, K.Morton-Bourgon\)_lv.doc](http://www.probacija.lv/sex-offenders/files/Pardzimumnoziedzniekiem/Seksuாலovarmakurecidivismariska%20novertejumu%20precizitate.118prognozuizpetesmeta-analize(K.Hanson,%20K.Morton-Bourgon)_lv.doc). [aplūkots 2015.gada 14.aprīlī].

⁸² Fabian M.Saleh, Albert J.Grudzinskas, John M.Bradford, Daniel J.Brodsky. Sex offenders. Identification, Risk Assessment, Treatment, and Legal Issues. Oxford University press, 2009, p.75.,76.

personas, kas izdara noziedzīgus nodarījumus pret radniekiem un šis noziedzīgais nodarījums ir atklāts, principā šādu nodarījumu vairs neizdarīs. Šāda varbūtība samazinās);

9. Vismaz viens upuris ir svešinieks (visi dzimumnoziegumi) – “svešinieks” ir persona, kuru noziedznieks pazīst mazāk kā 24 h. Izvērtējot šo kritēriju, jāskatās personas nolūks, t.i., vai personai motīvs bija izmantot svešu cilvēku vai jau zināmu;
10. Vismaz viens upuris ir vīriešu dzimuma (visi dzimumnoziegumi).⁸³

Vadoties no šo faktoru izvērtējuma, konkrētai personai tiek aprēķināts tās punktu skaits. Punkti tiek saskaitīti un VPD ir spējīgs, no tiem vadoties, noskaidrot, kādai riska kategorijai konkrētais klients pieder, tādējādi tiek noteikta uzraudzības intensitāte, piemēram, ar zema riska klientiem tiek maz strādāts. No šī rezultāta ir atkarīgs, cik bieži dzimumnoziedzniekam ir jāierodas VPD, vai personai tiek noteikti papildus pienākumi u.tml. Vidēja riska klients VPD ierodas divas līdz trīs reizes mēnesī, augsta riska klients ierodas sākot no trīs reizēm un vairāk. Uzraudzība var izpausties arī tādējādi, ka personai ir noteikts apmeklēt ārstu, psihologu, un VPD kontrolē, vai šis noteikums tiek ievērots. Ja likumpārkāpējs ir nepilngadīgais, var zvanīt uz izglītības iestādi un noskaidrot klienta progresu. Var tikt uzdoti arī dažādi mājas darbi, piemēram, veidlapas, kurās var būt personai uzdevums aprakstīt, kas nedēļas laikā radīja seksuālo uzbudinājumu, netiklas domas, stresu, dusmas un kā persona ar šīm sajūtām ir cīnījies. No visas šīs informācijas tiek sastādīts uzraudzības plāns jeb recidīva novēršanas plāns.

Tiek vērtēti arī dinamiskie faktori, izmantojot riska paredzēšanas rīku **Stable-2007**⁸⁴. Rīka pamatā ir izvērtējums par personas kriminogēnajām vajadzībām. Ja izmantojot Static-99 var izvērtēt informāciju, balstoties uz reģistrēto informāciju, tad izmantojot Stable-2007, ir nepieciešams runāt ar pašu klientu. Tiek vērtētas tādas pazīmes kā:

1. Nozīmīgas sociālās ietekmes- tiek noteikts personu loks, kuras ar dzimumnoziedznieku ir kontaktā un kurām ir ietekme uz viņu, gan pozitīva, gan negatīva;
2. Spēja uzturēt stabilas attiecības;
3. Emocionāla identificēšanās ar bērniem (šo pozīciju izmanto tikai bērnu izmantotājiem) - VPD vērtē, vai klients sevi neuzskata kā bērnu, vai mājās nav rotaļlietas, plakāti ar bērniem utt.;

---

⁸³ STATIC-99- Tally sheet. Pieejams: http://www.static99.org/pdfdocs/static-99-coding-rules_e71.pdf [aplūkots 2015.gada 4.aprīlī].

⁸⁴ Stable-2007 Assessment. Pieejams: http://soraf.cyzap.net/zap_site/docs/zaps-mr-tab1-85.htm?Stable-2007%26copy%3B-Assessment [aplūkots 2015.gada 4.aprīlī].

4. Naidīgums ar sievietēm;
5. Vispārēja sociālā atstumtība;
6. Nespēja izrādīt rūpes par citiem;
7. Impulsivitāte;
8. Vājas problēmu risināšanas prasmes;
9. Negatīva emocionālitate/naidīgums;
10. Seksuālā pārņemtība;
11. Sekss kā problēmu risināšanas stratēģija;
12. Deviantas seksuālas intereses;
13. Sadarbošanās ar uzraudzību.

Katrs faktors tiek vērtēts padziļināti ar speciālām metodēm. Lai šos faktorus VPD darbinieks spētu izzināt, tiem apmācībās tiek mācīta terapeitiskā intervēšana, kuras apgūst ar psihiatra palīdzību, lai darbinieks varētu labāk strādāt, izprast klientu un tā vajadzības.

Trešais rīks, kas tiek izmantots, ir **Acute-2007**⁸⁵, kuras pamatā ir personas šā brīža situācija. Tiek vērtēti tādi kritēriji, kā :

1. Upura pieejamība;
2. Naidīgums;
3. Seksuāla pārņemtība;
4. Uzraudzības noraidīšana
5. Emocionāls sabrukums;
6. Sociāla atbalsta sabrukums;
7. Apreibinošu vielu pārmērīga lietošana.

Intervijā autorei VPD Uzraudzības nodaļas vecākais referents Ainis Jukšs atzina, ka VPD ieskatā, Static-99 vairāk spēj paredzēt recidīva risku, bet pašiem instrumentiem ir vidēja precizitāte, nevis augsta. Ja tiek vērtēts empīriski, tad pastāv 63-72% ticamības līmenis. Ja vērtē mehāniski, izmantojot anketu metodi, kuru aizpilda dzimumnoziedznieks, tad šādas metodes precizitāte ir 74 %. Tomēr vidējais rādītājs ir mazāks. Ja novērtējumu veic speciālists un pieiet tam atbildīgi, izmantojot Static-99 metodi, Stable-2007 ticamības līmenis ir pat 92%, tomēr autores ieskatā, dati, kurus iegūst, izmantojot šos rīkus, ir tikai aptuveni un to precizitāte ir atkarīga no tā, vai darbinieks, persona, kas tos pielieto, ir apmācīta ar tiem strādāt, kā arī prot apieties ar konkrēto dzimumnoziedznieku. Turklāt recidīva risku ir nepieciešams pētīt lielākā laika posmā, lai varētu pārlicināties par iegūto datu ticamību un pareizību. Atzinīgi, ka VPD

⁸⁵Acute-2007.Assessment.Pieejams:http://soraf.cyzap.net/zap_site/docs/zaps-mr-tab1-86.htm?Acute-2007%26copy%3B-Assessment [aplūkots 2015.gada 15.aprīlī].

riska novērtēšanu klientam veic vairākas reizes. Persona, kas nonāk VPD uzraudzībā, ir pakļauta riska novērtēšanai ne vēlāk kā pēc sešiem mēnešiem kopš nokļūšanas uzraudzībā. Bet, ja persona atrodas ieslodzījumu vietā un persona tiks atbrīvoti nosacīti pirms termiņa - risks tiek vērtēts nekavējoties, negaidot šos sešus mēnešus.

Tomēr pasaulē ir vēl ļoti daudz atzītu riska novērtēšanas rīku, kurus neizmanto Latvijā. Tālāk darbā tiks sniegts ieskats par nozīmīgākajiem riska novērtēšanas rīkiem ārzemēs. *(Plašāku apskatu par riska novērtēšanas rīkiem var apskatīt 2.pielikumā.)*

Par nozīmīgu rīku teorijā atzīst riska novērtēšanas rīku **MMP**⁸⁶ (*Minnesota Multiphasic personality inventory*), kas ir verbāla personības izvērtēšanas metode. Ar rīka palīdzību tiek mērīta personas psihopatoloģija. Lai gan rīks ir zināms literatūrā un tiek pielietots dzimumnoziedzniekiem, tas tomēr nav īsti piemērots, jo ar to nav iespējams nodalīt noziedzniekus no ne-noziedzniekiem.

Par atzītu rīku tiek uzskatīts arī **PCL-R**⁸⁷ (*Psychopathy Checklist-Revised*), ar kura palīdzību tiek mērīta personas psihopatoloģija, kas ir viennozīmīgi saistīta ar noziedzīga nodarījuma recidīvu. Šis rīks tiek īpaši izmantots, lai personā noteiktu impulsivitātes līmeni, bezatbildību, egoismu, nožēlu, kā arī citas personas negatīvās iezīmes. Teorijā šo riska novērtēšanas rīku uzskata par problemātisku, jo ne visi noziedznieki ir psihopātiski, tāpēc bieži tiek pielietots kopā ar citiem rīkiem, piemēram, VRAG un SORAG. Tomēr salīdzinot ar MMP, šis rīks labāk spēj paredzēt recidīvisma līmeni noziedzniekā.

Teorijā pazīstams arī riska novērtēšanas rīks **VRAG**⁸⁸ (*Violence risk Appraisal Guide*), kas paredz vardarbības risku, ņemot vērā tādus faktorus kā - vai persona ir dzīvojusi kopā ar abiem vecākiem vismaz līdz 16 gadu vecuma sasniegšanai; spēju pielāgoties izglītības iestādēm; vai personai nav atkarības; faktors, vai persona ir spējusi pakļauties tiesas uzliktajiem pienākumiem; personas vecums, kad tā izdarīja dzimumnoziegumu u.tml. Rīks ir veidots, lai paredzētu gan vispārējo, gan seksuālo un vardarbīgo recidīvu.

Teorijā tiek atzīta arī **poligrāfa**⁸⁹ izmantošana, lai noteiktu dzimumnoziedzniekam tā recidīva riska iespējamību. Ar šī rīka palīdzību tiek mērīts personas "patiesības līmenis", vai persona stāsta taisnību, ņemot vērā, ka bieži noziedznieks noliedz savu saistību ar

---

⁸⁶ Minnesota Multiphasic Personality Inventory (MMPI). Pieejams: <http://psychcentral.com/lib/minnesota-multiphasic-personality-inventory-mmpi/0005959> [aplūkots 2015.gada 15.aprīlī].

⁸⁷ Williams-Taylor L. Increased surveillance of sex offenders. Impacts on Recidivism. United States: LFB Scholarly Publishing LLC, 2012., p. 64.,65.

⁸⁸ Violence Risk Appraisal Guide (VRAG). Sex Offender Risk Appraisal Guide (SORAG). Pieejams: <http://www.tn.gov/mental/policy/forms/MHDDvrag.pdf> [aplūkots 2015.gada 15.aprīlī].

⁸⁹ Williams-Taylor L. Increased surveillance of sex offenders. Impacts on Recidivism. United States: LFB Scholarly Publishing LLC, 2012., p. 65.

dzimumnoziegumiem. Tiek uzskatīts, ka šis rīks palīdz “izsaukt” apslēpto dzimumnoziedznieka uzvedību. Tomēr poligrāfs nav rīks, kuram raksturīga 100 % ticamība, turklāt ir ļoti maz pētījumi par to, vai šis rīks tiešām spēj paredzēt dzimumnozieguma recidīva risku.

MnSOST-R (*Minnesota Sex Offender Screening Tool-Revised*)⁹⁰ ir rīks, ar kura palīdzību tiek pētītas ar dzimumnoziegumiem saistītas notiesāšanas un dzimumnoziedznieka vēsture. Tiek vērtēts arī, vai persona tika uzraudzīta brīdī, kad tā atgriezās pie dzimumnoziegumu izdarīšanas. Tiek vērtēti arī tādi faktori kā, vai dzimumnoziegums tika izdarīts publiskā vietā, vardarbības līmenis, vai tika izteikti draudi, cik uzbrukumus persona izdarīja, noziedznieka attiecības ar cietušo, noziedznieka vecums, atkarības, darba attiecību vēsture, disciplīnas ievērošana, kamēr atradies ieslodzījumu vietā utt. Rīks labi spēj paredzēt vispārējo recidīvu, bet nespēj paredzēt ne seksuālo, ne vardarbīgo recidīvu. Turklāt nepieciešams ilgs laika periods, lai pareizi apstrādātu iegūtos rezultātus.

“Patlaban nav apstiprinātas skalas, kas varētu tikt izmantotas, lai novērtētu seksuālo varmāku riska izmaiņas. Seksuālo varmāku vajadzību novērtējuma rādītāji (**SONAR**) tika izstrādāti, lai novērstu šo trūkumu.”⁹¹ **SONAR** (*Sex offender Need assesment Rating*) ir rīks, kas palīdz mērīt risku ilgākā laika posmā, izmantojot stabilos un akūtos faktorus. Stablie faktori ir, piemēram, personas problēmas ar intimitāti, sliktas sabiedriskās ietekmes, problēmas regulēt savus seksuālos impulsus un pašregulēšanos. Mērot akūtos faktorus, tiek vērtēts, piemēram, personas atkarības, negatīvs noskaņojums, dusmu savaldīšanas problēmas, palielināta pieeja upuriem utt. Rīks spēj nodalīt recidīvus no ne-recidīvistiem.

SORAG (*Sex offender risk appraisal guide*) ir paredzēts, lai mērītu recidīvu tieši vīriešu dzimuma dzimumnoziedzniekiem. Ar šī rīka palīdzību ir iespējams paredzēt vispārējo, vardarbīgo un seksuālo recidīvu. SORAG sastāv no 14 posmu vērtēšanas skalas. Lai šo rīku izmantotu, ir svarīgi, ka to pielieto apmācīta un kvalificēta persona vai psihologs. Ir veikti dažādi pētījumi par SORAG pamatotību, fokusa grupā iekļaujot ieslodzītos, dzimumnoziedzniekus, kas iziet ārstniecības programmas un dzimumnoziedzniekus, kas sodu izcieš brīvībā. Pētījuma pārskata periods bija trīs līdz septiņi gadi, kurā noskaidrojās, ka ar šo

---

⁹⁰ Minnesota Sex Offender Screening Tool Revised (MnSOSTR) Technical Paper: Development, Validation, and Recommended Risk Level Cut Scores. Pieejams: <https://rsoresearch.files.wordpress.com/2012/01/ia-state-study.pdf> [aplūkots 2015.gada 15.aprīlī].

⁹¹ Seksuālo varmāku vajadzību novērtējuma rādītāji (SONAR). Metode riska līmeņu izmaiņu mērījumiem (K.Hanson, A.Harris). Pieejams: [www.probacija.lv/sex-offenders/files/Par dzimumnoziedzniekiem/Seksuālo varmāku vajadzību novērtējuma rādītāji \(SONAR\). Metode riska līmeņu izmaiņu mērījumiem \(K.Hanson, A.Harris\) lv.doc](http://www.probacija.lv/sex-offenders/files/Par_dzimumnoziedzniekiem/Seksualo_varmaku_vajadiibu_novertejuma_radijumi_(SONAR).Metode_riska_limenu_izmainu_merijumiem_(K.Hanson,A.Harris)_lv.doc) [aplūkots 2015.gada 5.aprīlī].

rīku ir iespējams paredzēt seksuālo recidīvu.⁹² Īpaši labi ar šī rīka palīdzību ir iespējams paredzēt recidīva risku pedofiliem un izvarotājiem.

Ļoti atzīts teorijā un praksē ir arī riska novērtēšanas rīks **RRASOR** (*Rapid risk Assessment for sex offender recidivism*)⁹³, ar kura palīdzību tiek mērīts risks, izmantojot dažādus riska faktorus, piemēram, vai noziegums ir izdarīts pret sievieti vai vīrieti, vai noziedzniekam ir dzimumnoziegumu izdarīšanas pagātne utt. Diemžēl ar šo rīku tiek apskatīta tikai reģistrētā kriminālā pagātne, tādējādi pilnībā recidīvu nav iespējams paredzēt. Šo rīku uzskata par pašu vienkāršāko metodi, lai paredzētu seksuālo recidīvu, jo izmantota tiek četru posmu vērtēšanas skala vīriešu dzimuma dzimumnoziedzniekiem, kas ir notiesāti. Lai gan rīks ir līdzīgs Static-99, tomēr praksē tiek ieteikts lietot pēdējo, jo Static-99 ietver vairāk faktorus un ir vairāk izpētīts teorijā, turklāt ar lielāku precizitātes koeficientu.

Ir ļoti daudz vēl dažādu riska novērtēšanas rīku, kuri darbā turpmāk netiks aplūkoti. Kā vispārliciecināmie no rīkiem teorijā tiek atzīti Static-99, SORAG, RRASOR un SONAR, jo par pārējiem riska novērtēšanas rīkiem vēl trūkst pētījumu, kas apliecinātu savu ticamību.

Taču, pielietojot šos rīkus, ir jābūt ļoti profesionālam un kvalificētam. Šos rīkus ir jāpielieto ļoti uzmanīgi, jo mazas atšķirības var novest pie pilnīgi pretēja recidīva riska punktu skaita, kas var rezultēties notiesātajam nelabvēlīgā lēmumā. Nepareizai risku vadībai var būt negatīvas sekas. Katram no šiem rīkiem ir savas īpatnības, piemēram, Static-99 nav piemērots, lai mērītu izmaiņas recidīva līmenī, bet, ja persona, kas rīku izmanto to nezina, tas var novest pie dzimumnoziedzniekam nelabvēlīga lēmuma, kas var ietekmēt tā dzīvi. Trūkums šiem rīkiem praksē bieži ir fakts, ka netiek izmantoti ilgākā pārskata periodā. Ja recidīvs tiktu pētīts ilgākā laika posmā, tas novestu pie statistiski ticamākiem rādījumiem. Kā arī rīki pārsvarā izmanto statistiskos faktorus, lai paredzētu recidīva risku, kas pēc definīcijas nemainās, tādējādi nav iespējams aptvert visus personas riskus, piemēram, riska novērtēšanas rīki neņem vērā tādu faktoru, kā personas psiholoģiskās anomālijas. Diemžēl visus riska faktorus vienā rīkā ietvert nav iespējams, tāpēc lielāka ticamība ir rezultātam, izmantojot vairākus rīkus kopā. Tomēr neviens rīks nevar apgalvot, ka persona 100 % veiks noziegumu atkārtoti. Bieži tiek izmantota tikai oficiāli pieejamā informācija. Pētījumi arī pierāda, ka testi ir labāki pedofiliem, incesta izdarītājiem un izvarotājiem, tādējādi mazāka ticamība ir citiem dzimumnoziegumu veidiem.

Svarīgi atzīmēt, ka nevar paļauties tikai uz šiem recidīva riska novērtēšanas rīkiem, lai pieņemtu nozīmīgus lēmumus. Lielās krimināllietās pastāv augsts risks pieļaut nozīmīgas

---

⁹² Fabian M.Saleh, Albert J.Grudzinskas, John M.Bradford, Daniel J.Brodsky. Sex offenders. Identification, Risk Assessment, Treatment, and Legal Issues. Oxford University Press, 2009, p.74.

⁹³ Rapid Risk Assessment for Sex Offence Recidivism: RRASOR. Pieejams: http://78.158.56.101/archive/psychology/miniprojects/riskassessment/Sexual%20Violence%20RA/rapid_risk_assessment_for_sex_offence_recidivism_rrasor.html [aplūkots 2015.gada 15.martā].

kļūdas, tāpēc būtu ieteicams šos rīkus izmantot kopā ar klīnisko informāciju par dzimumnoziedznieku un prezentēt personai riskus vidē, kurā notiesātais tiks atbrīvots.

3.2. Probācijas uzraudzība kā veids dzimumnoziedzuma recidīva samazināšanai

VPD ir tieslietu ministra pārraudzībā esoša tiešās pārvaldes iestāde, kas īsteno kriminālsoda - piespiedu darbs - un audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa -sabiedriskais darbs- izpildi, kā arī probācijas klientu uzraudzību un sociālās uzvedības korekciju (Skatīt Valsts probācijas dienesta likuma⁹⁴ 4.panta pirmo daļu).

Probācijas pamatā ir personas *pārbaude*. VPD viena no svarīgākajām funkcijā ir programmu izstrāde un licencēšana. Darbs ir balstīts uz darbībām, kas vērstas, lai novērstu recidīvu, strādājot ar augsta riska klientiem, to kriminogēno vajadzību identificēšanā un to novēršanā, kā arī spējā saprast personas stiprās puses. VPD darbs tiek veikts biheiviorālā tehnikā. Arī citas Eiropas Savienības valstis veic līdzīgus uzdevumus un darbība tiek koncentrēta uz noziedzības prevenciju un recidīva samazināšanu.⁹⁵

VPD ceļš uz probācijas programmu piemērošanu dzimumnoziedzniekiem sākas, kad VPD saņem tiesas spriedumu par konkrēto dzimumnoziedznieku par piespiedu darba izpildi, nosacītu notiesāšanu, probācijas uzraudzību, informāciju par izvērtēšanas ziņojuma sagatavošanu personai, kas vēlas tikt pirmstermiņā atbrīvota no ieslodzījumu vietas. Visos gadījumos, izņemot, piespiedu darbu, klientam tiek veikts riska vajadzību novērtējums, tiek izvērtēti klienta riski, viņa vajadzības, lai VPD varētu adekvāti reaģēt kā soda izpildes instance. Svarīgi ir vispirms atpazīt personas vajadzības un riskus. Izvērtējums tiek veikts sešu nedēļu laikā pirms programmas, vispirms tiek ievākta pieejamā informācija par klientu, tad tiek runāts ar klientu gan par viņa bērnības pieredzi, gan seksuālo pieredzi, attiecībām, sodāmību, par viņam nozīmīgiem cilvēkiem, atkarībām, saslimšanām utt. Svarīgi ir pēc iespējas vispusīgāk iepazīt klientu. Klienta dzīvē pastāv divas sadaļas: pagātnes sadaļa, ko vairs nevar mainīt un *acute* sadaļa. Nosakot personas riska vajadzību novērtējumu, tiek noteikts personas uzraudzības līmenis - zems, vidējs, augsts, vidēji augsts-, kam seko attiecīgā reakcija. Ja personai ir zems

---

⁹⁴ Valsts probācijas dienesta likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2003. 30.decembris, Nr.183.

⁹⁵ Kronberga I. Probācija- Pro mundi beneficiol, Administratīvā un Kriminālā Justīcija, 2001, Nr.4 (17).

riska līmenis, tad reakcija nav tik spēcīga un dinamiska, kā tā ir, piemēram, pie vidēji augsta vai augsta riska klienta.

VPD savā darbā izmanto teorijā atzīto Finkelhora modeli⁹⁶, kurā tiek runāts par četriem soļiem uz noziegumu un recidīvu - pirmajā posmā notiek personības veidošanās un jau rodas neliela motivācija izdarīt noziegumu; otrais solis ir iekšējo barjeru laušana; trešais solis ir ārējo barjeru laušana - tiek plānots kā noziegumu izdarīt; ceturtais solis ir upura "laušana"- gan ar vardarbību, draudiem, labvēlību utt. Izejot šos četrus soļus, var ieraudzīt personas iekšējos uzskatus un pieredzi, kas palīdz iepazīt klientu un saprast tā recidīva risku.

VPD izmanto divas programmas darbā ar dzimumnoziedzniekiem. Personām, kuras izcieš brīvības atņemšanas sodu, tiek piemērota "Programma seksuālos noziegumus izdarījušo personu monitoringam un uzraudzībai"⁹⁷, bet personām, kas sodu izcieš sabiedrībā, tiek piemērota "Temzas ielejas Dzimumnoziedznieku Grupas darba programma TV-SOGP"⁹⁸. Programmas ir relatīvi jaunas, jo vēl nesenā pagātnē VPD neizdalīja dzimumnoziedzniekus no citiem klientiem, kas nonāca VPD redzes lokā. Programmas paredz grupu nodarbības, tāpēc svarīgi ir, pirms noziedznieku iesaistīt šajā grupā, noskaidrot, vai persona nav īpaši agresīva, vai persona necieš no kādām slimībām utt. Dzimumnoziedznieks tiek novērtēts gan pirms programmas, gan pēc. Šis novērtējums ir pamatots ar psihometriskajiem mērījumiem. Lai personu iesaistītu programmā, notiek divi atlases posmi, kuri sastāv no ziņojuma par personas piemērotību programmai un personas vajadzību novērtēšanas. Persona tiek novērtēta, pamatojoties uz tās riska līmeni (Riska matrica-2000)⁹⁹. Šajā pirms-programmas posmā tiek sastādīts ziņojums par personas sociālās uzvedības korekcijas līmeņiem. Svarīgi ir, ka tiek ietverti arī apsvērumi par personas risku un sociālās uzvedības korekcijas vajadzībām.

Programma nav domāta visiem dzimumnoziedzniekiem, t.i., kā programmai nepiemēroti tiek atzītas personas ar atkarībām, ar zemu IQ līmeni, personas, kas noliedz savu noziedzīgo nodarījumu u.tml., tomēr VPD savā praksē neizslēdz šīs personas no grupas, īpašos gadījumos pieaicinot arī psihiatru.

Programmās paredzētais darbs ir intensīvs un dinamisks. Temzas ielejas programma ilgst deviņus mēnešus, bet personas, kuras izcieš brīvības atņemšanas sodu, "Programmu seksuālos noziegumus izdarījušo personu monitoringam un uzraudzībai" iziet pusotra gada garumā.

---

⁹⁶ Working with Sex Offenders A Practitioner's Portfolio. Pieejams: <http://www.forensicpsychology.co.uk/wp-content/uploads/2011/10/webwwso.pdf> [aplūkots 2015.gada 5.aprīlī].

⁹⁷ Hačaturjans S., Programma seksuālos noziegumus izdarījušo personas monitoringam un uzraudzībai, Vladimiras Juridiskais Institūts, Krievijas Federācija.

⁹⁸ Faux M., Temzas ielejas Dzimumnoziedznieku Grupas darba Programma TV-SOGP, 2001.

⁹⁹ The predictive accuracy of the Risk Matrix 2000: A meta-analysis. Pieejams: <http://www.sexual-offender-treatment.org/index.php?id=125&type=123> [aplūkots 2015.gada 15.martā].

Programmas ir izstrādātas vīriešu dzimuma dzimumnoziedzniekiem. VPD ar terminu “dzimumnoziedznieks” neapzīmē visas personas, kas izdarījušas noziedzīgus nodarījumus KL 16.nodaļā. Par dzimumnoziedznieku tiek atzītas tikai tās personas, kuras izdarījušas noziedzīgu nodarījumu un, kur ir identificējams upuris, t.i., dzimumnoziedznieks ir persona, kas ir izdarījusi KL 159.pantā, KL 160.pantā, KL 161.pantā, KL 162.pantā, 162.¹ pantā paredzētos noziedzīgus nodarījumus. Pamatojums šādai VPD pozīcijai ir, ka instrumenti un risku vajadzību novērtējums ir paredzēts tikai noteiktām dzimumnoziegumu kategorijām. Par dzimumnoziedzniekiem netiek uzskatītas personas, kas nav sasniegušas pilngadību, bet ar izņēmumiem, piemēram, ja nepilngadīgais izdarījis izvarošanu ar pilngadīgu sievieti un noziedzīgais nodarījums ir izplānots vai izdarīts līdzdalībā, tad šādu rīcību VPD raksturos kā “pilngadīga” cilvēka rīcību. Arī sievietes nav “dzimumnoziedznieces” VPD ieskatā, lai gan tās ir spējīgas izdarīt izvarošanu un citus minētos dzimumnoziegumus. Ar sievietēm strādā kā ar noziedznieku, kas ir izdarījis vardarbīgu noziegumu, tāpēc pieejamās programmas dzimumnoziedzniekiem tām nebūs piemērojamas. VPD savā darbā ir ieviesuši 10 gadu principu, t.i., ja persona pēdējo desmit gadu laikā tikusi sodīta par dzimumnoziegumu izdarīšanu un pirms šo 10 gadu notecējuma atgriežas VPD uzraudzībā, bet cita noziedzīga nodarījuma dēļ, kas nav seksuāls, persona tāpat tiek uzskatīta par dzimumnoziedznieku un ar viņu tā arī tiek strādāts.

No visiem VPD pašreizējiem klientiem 194 ir kādreiz bijuši vai pašreiz notiesāti par dzimumnoziegumu. 18 klienti no 194 ir bijuši jau iepriekš sodīti par dzimumnoziegumu, kas nav procentuāli liels skaits, bet tomēr ir vērā ņemams, jo norāda, ka uzraudzība nav bijusi veiksmīga. 19 klienti no 194 pašreiz iziet programmu dzimumnoziedzniekiem, bet 31 no 194 ir kādreiz izgājuši vai pašreiz iziet programmu dzimumnoziedzniekiem.

Sākotnēji, personai uzsākot programmu, nākas saskarties ar personas pretestību. Pretestība praksē bieži izpaužas, ka persona atsakās piedalīties grupas darbā, neatzīst savu nodarījumu vai aizbildinās, ka tai ir, piemēram, jāstrādā, bet VPD darbu neuzskata par attaisnojošu iemeslu, jo, piemēram, ja persona tiek atbrīvota pirms termiņa no ieslodzījuma vietas, tā apzinās, ka viens no nosacījumiem, kādēļ tā tika atbrīvota, ir noteikums apmeklēt programmu. VPD ir svarīgi klientu motivēt piedalīties šajās programmās, kas izpaužas kā ārējā motivācija, kas ir tiesas uzliktais pienākums, kā arī kā iekšējā motivācija - iespējā pašam iegūt sociāli atbalstāmas iemaņas, sasniegt savus mērķus un dzīvot sabiedrībā kā pilntiesīgam loceklim. Tā kā katram klientam, kas nonākt VPD, ir savas lietas vadītājs, tā pienākums ir personai atgādināt, ka ir jāpilda tiesas uzliktie pienākumi. VPD no šī gada paši var uzlikt pienākumus saviem klientiem, t.i., var arī noteikt, ka, ja persona līdzdarbosies un būs aktīva,

uzraudzības ilgums tiks samazināts. Diemžēl bieži nākas saskarties ar likumpārkāpēja pretestību. Lai ar to cīnītos, programmas pirmajā blokā, kas ir divas nedēļas, notiek šīs pretestības laušana, kuras laikā tiek strādāts ar to, lai klients atzītu savu vainu nodarījumā un, lai saprastu, ka personai ir problēma. Svarīgi ir, ka persona atzīst nodarījumu, bet, ja persona kādu daļu neatzīst, VPD strādā ar to daļu, kuru persona atzīst, bet programmas laikā tiek veicināta visa nodarījuma atzīšana.¹⁰⁰

Temzas ielejas programma ir izstrādāta dzimumnoziedzniekiem, kas izcieš sodu brīvībā. Programma ir orientēta uz vīriešu dzimuma dzimumnoziedzniekiem, kuri ir vismaz 18 gadu veci un kuriem IQ diapazons ir 80+. Programmas efektivitāte ir atkarīga no darbinieku kvalifikācijas, spējām un klienta lietas vadītāja un programmas vadītāja sadarbības. Programma sastāv no četriem blokiem, pirms kuriem tiek veikts darbs pirms programmas, kas izpaužas individuālajās sarunās ar klientu. Šīs sarunas ir terapeitiskas, kuru laikā tiek strādāts ar klienta pretestību, norādot uz probācijas programmas ieguvumiem, piemēram, ka persona tās veiksmīgas iziešanas rezultātā spēs saprast, kādēļ rīkojās noziedzīgi, iemācīsies prasmes, kuras pielietojot, persona neatkārtos likumpārkāpumus. Programmas bloki sastāv no:

1. Pamatbloka, kas ir 60 stundu darbs. Svarīgi, ka šajā posmā nedrīkst izlaist kaut vienu nodarbību;
2. Empātijas pret upuriem bloks, kas ilgst 16 stundas. Šis bloks būtiski ietekmē dzimumnoziedznieka attieksmes izmaiņas, gan runas veidā, gan attieksmē pret savu noziedzīgo nodarījumu. Persona beidzot spēj saprast, kā jutās upuris, kad tika izdarīts likumpārkāpums;
3. Dzīves iemaņu bloks, kas ilgst 44 h jeb sešus mēnešus;
4. Recidīva novēršanas bloks, kas ilgst 36 h.¹⁰¹

Programma paredz arī partneru programmu, kas izstrādāta personām, kuras ir intīmās attiecībās ar dzimumnoziedznieku. Apzīmējums “partneris” ir vispārīgs, un tā var būt arī personas māte. Diemžēl VPD šo programmu nepielieto. Programma piemērota arī personām, kuras ir brīdinātas vai nav notiesātas, bet uzvedušās seksuāli nepieņemamā rīcībā, tomēr Latvijā šāda prakse netiek pielietota, bet šāda prakse būtu atzinīgi vērtējama. Programma ir viens no elementiem personas uzraudzībai sabiedrībā. Tomēr svarīgi, ka programmas sekmes ir atkarīgas no VPD spējas apkopot nepieciešamo informāciju par klientu, jo ar iegūtajiem datiem būs iespējams konstatēt, vai personas vajadzības atbilst programmai. VPD uzdevums ir

---

¹⁰⁰ Vai noliegums ir dzimumnoziedznieku izplatīta problēma? Pieejams: <http://www.probacija.lv/sex-offenders/files/Par%20dzimumnoziedzniekiem/Vai%20noliegums%20ir%20dzimumnoziedznieku%20izplatita20problema%20%28Public%20Safety%20Canada%29%20iv.doc> [aplūkots 2015.gada 15.martā].

¹⁰¹Faux M., Temzas ielejas Dzimumnoziedznieku Grupas darba Programma TV-SOGP, 2001.

pieprasīt informāciju no bāriņtiesas, sociālā dienesta, Valsts policijas utt. Ja nepieciešams, arī apsekot personu dzīvesvietā un veikt sarunas ar tuviniekiem, bet to drīkst darīt tikai ar paša klienta atļauju. VPD pienākums ir, ja persona ir tikusi notiesāta par noziedzīgu nodarījumu pret bērnu, informēt bāriņtiesu.

Strādāt ar dzimumnoziedzniekiem drīkst tikai apmācītas un sagatavotas personas, jo ar tām nevar strādāt kā ar jebkuru VPD klientu. Lai darbinieki spētu strādāt ar šo noziedznieku grupu, VPD veic supervīzijas, kuras veic psihoterapeits, kas palīdz darbiniekiem atbrīvoties no uzkrātajām emocijām, domām, neveiksmēm u.tml.

Lai programma būtu sekmīga, liela loma ir lietas vadītājam, kuram ir nepieciešams klientu sagatavot programmai, iepazīstināt ar to, kā arī atbalstīt. Lietas vadītāja pienākums ir uzraudzīt to, vai persona pilda programmu. Ja persona izvairās no programmas, tās pašas dienas laikā tiek informēts klienta lietas vadītājs. Ja kavējums ir attaisnojošs, programmu persona var turpināt, bet, ja šādas kavēšanas reizes ir ilgstošas, persona no programmas tiek atskaitīta. Ja persona neattaisnoti kavē programmu, VPD raksta brīdinājumu klientam, bet sliktākajā gadījumā var vērsties tiesā, diemžēl problēma praksē ir, ka ne vienmēr tiesa reaģē uz faktu, ka persona nepilda tiesas uzliktos pienākumus un bieži VPD iesniegto pieteikumu par soda pārskatīšanu, noraida.

“Programma seksuālos noziegumus izdarījušo personu monitoringam un uzraudzībai”¹⁰² ir piemērota ieslodzījumā esošajām personām. Programma ir piemērota vīriešiem, kas ir sasnieguši vismaz 18 gadu vecumu, un kuri ir izdarījuši noziegumus pret bērniem vai pieaugušajiem, arī bezkontakta noziegumus. Ar programmas palīdzību ir svarīgi izzināt personas kriminogēnās vajadzības un strādāt, lai sasniegtu sociālās iemaņas un pareizu attieksmi pret pasauli. Programmas īstenošanā tiek izmantota kognitīvi-biheviorālā metode. Arī šī programma ir grupas nodarbības. Programmas mērķis ir panākt dzimumnoziedznieku sociālās uzvedības korekciju un novērst recidīvu.

Programma sastāv no četriem blokiem:

1. Sākotnējās - orientējošās grupas, kuras mērķis ir izzināt personas stresa iemeslus;
2. Sagatavošanas grupa, kurā notiek sagatavošanās pamatgrupai. Šī posma ietvaros tiek izveidots personas kognitīvais profils;
3. Pamata grupa - tiek strādāts ar kognitīvajiem izkropļojumiem, empātijas attīstīšanu, sociālo prasmju izstrādāšanu utt.

---

¹⁰² Hačaturjans S., Programma seksuālos noziegumus izdarījušo personas monitoringam un uzraudzībai, Vladimiras Juridiskais Institūts, Krievijas Federācija.

4. Terapeitiskā sabiedrība, kuras rezultātā tiek nostiprinātas iegūtās prasmes un persona jau spēj novērtēt savu uzvedību no malas.

Pēc programmas sākas terapeitiskā kopa, kuras mērķis ir noskaidrot, kā dzimumnoziedzniekam veicas, kāda ir sadzīve ieslodzījuma vietā un kā persona cīnās ar konflikta situācijām. Svarīgi, ka prasmes un kontakts ar dzimumnoziedznieku tiek uzturēts līdz atbrīvošanai.

Personai, uzsākot šīs programmas, pēc katra bloka tiek organizētas kopīgas tikšanās reizes, kurās satiekas programmas vadītājs, lietu vadītājs un klients. Tajās tiek apspriests personas piedzīvotais blokā, par ieguvumiem, pārdzīvojumiem utt. Programmas ir labas ar to, ka tās ir salīdzinoši ilgstošas, tāpēc personai grūtāk noslēpt savas kriminogēnās iezīmes. Pabeidzot programmu tiek rakstīts atzinums par klientu, kurā tiek ietvertas jomas, kuras klientam nepieciešams stiprināt, klienta riski, un jomas, kuras jāatbalsta un jākontrolē

Tomēr, kā autorei atzina Ieslodzījuma vietu pārvaldes priekšiece Ilona Spure, attiecībā uz dzimumnoziedznieku socializācijas iespējām, piedalīšanās resocializācijas pasākumos ir brīvprātīga, tomēr tiek ņemta vērā izvērtēšanas komisijas sēdē, izskatot jautājumu par notiesātajam noteiktā soda izciešanas režīma mīkstināšanu vai pastiprināšanu. Saskaņā ar Latvijas Sodū izpildes kodeksa 61.² panta pirmo daļu, notiesāto resocializāciju īsteno, piemērojot sociālās uzvedības korekcijas vai sociālās rehabilitācijas līdzekļus. Notiesāto sociālās rehabilitācijas līdzekļi ir: izglītošana, notiesāto iesaistīšana sabiedriski lietderīgā nodarbināšanā, notiesāto sociālo problēmu risināšana, psiholoģiskā aprūpe un brīvā laika pasākuma organizēšana. Notiesāto sociālās uzvedības korekcijas līdzeklis ir šī sociālās uzvedības korekcijas programma. Tā kā piedalīšanās programmā ir brīvprātīga, tad 2014.gadā VPD īstenotajā dzimumnoziedznieku sociālās uzvedības korekcijas programmā piedalījās vien 31 ieslodzītais, kas nozīmē, ka ar pārējiem dzimumnoziedzniekiem, kas atrodas ieslodzījumu vietās nebija iespējams strādāt, t.i., ietekmēt to domāšanu, izprast to vajadzības un iemācīt iemaņas, kuras iemāca šī programma dzimumnoziedzniekiem. Turklāt, tikai trīs ieslodzījumu vietās 2014.gadā šāda programma tika piedāvāta- Valmieras, Daugavgrīvas un Cēsu Audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem. Autore secina, ka ir nepieciešama pastiprināta uzraudzība ieslodzītajiem, kas notiesāti par kādu no KL 16.nodaļā minētajiem noziegumiem. Šobrīd tas netiek nodrošināts. Ieslodzījumu vietas arī nespēj nodrošināt dzimumnoziedznieku nodalīšanu no citiem noziedzniekiem, kas ir ieteicama un vēlama.

Programmu pabeigt nav viegli, to atzīst arī VPD darbinieki, kas paši ir izgājuši programmas uzdevumus apmācības nolūkos. Bieži personas “atkrīt” programmas sākumposmā, ko dēvē par “atpakaļkritienu”. Šāda situācija tiek raksturota kā kļūda, jo caur šīm kļūdām var

mācīties un labāk sastādīt recidīva mazināšanas plānu, kā arī atpazīt emocijas un domas, kuras var novest pie jaunu noziegumu izdarīšanas.

Personas, kuras strādā ar dzimumnoziedzniekiem, bieži saskaras ar to, ka šīs personas bērnībā ir tikušas izmantotas un tām ir bijusi grūta bērnība, tāpēc rodas vēlme šo klientu "glābt". Tomēr darbiniekam ir jābūt apmācītam, lai no šādām situācijām izvairītos, jo brīdi, kad mēs vēlamies personu glābt, darbinieks vairs nav profesionālis, jo pārstāj redzēt noziedznieku, bet mazu bērnu, kas jāglābj. Kā intervijā atzina Uzraudzības un probācijas programmu departamenta vecāka referente Sanita Jakuševa: "Žēlošana nav palīdzība."

Dzimumnoziedzniekiem paredzētās programmas no citām programmām, kuras licencē VPD, ir ar terapeitisku ievirzi, tās ir visaptverošākas, ilgākas un arī intensīvākas. Citas programmas arī neprasa darbinieka speciālu apmācību.

Atzinīgi jāvērtē dienesta rīkotās starpinstitucionālās sanāksšanas, kurās piedalās pašvaldību pārstāvji, t.i., sociālais dienests, bāriņtiesa, policija, ja nepieciešams arī prokuratūra. Ja klients ir nepilngadīgs, var tik pieaicināti arī skolas pārstāvji. Šo sanāksšanu mērķis nav personu iedzīt stūrī, bet lai persona iemācās strādāt sabiedrībā, nenodarot pāri sev un citiem. Šajās sanāksmes tiek apskatītas iespējas, kā sniegt atbalstu klientam, tiek apspriesti klienta riski. Ja rodas nepieciešamība, tiek pieaicināts arī klients.

Kopumā VPD darbu ar dzimumnoziedzniekiem jāvērtē atzinīgi. Arī pats VPD atzīst, ka programmas ir veiksmīgas. VPD viena gada laikā nonāk ap 120 klientu, kuri izdarījuši dzimumnoziegumus, kas nav liels dzimumnoziedznieku skaits, tomēr šie dati nav pilnīgi un neatspoguļo patieso situāciju valstī, jo ne visi dzimumnoziegumu izdarītāji nonāk VPD uzraudzībā.

Autore gan secina, ka VPD ir nepieciešami lielāki resursi darbinieku izglītošanai, nodrošinot, piemēram, kursus, papildus literatūru, kas būtu nepieciešama, jo tikai izglītots darbinieks ir kvalitatīvs darbinieks un tāds, kas spēj palīdzēt klientam. Ir nepieciešams darbiniekiem apmācīt ne tikai Latvijā izmantotās metodes un rīkus darbā ar dzimumnoziedzniekiem, bet sniegt ieskatu arī rīkos, kurus izmanto ārzemes un kuri paver milzum daudz iespēju. Nepieciešams arī, ka VPD savā darbā ar dzimumnoziedzniekiem biežāk varētu piesaistīt psihiatru, kas tiek darīts tikai sarežģītos gadījumos, kā arī iespēja pieaicināt speciālistu, kad tiek pieņemti klientam nozīmīgi lēmumi. Svarīgi būtu arī, ka VPD pats apkopotu informāciju, kas notiek ar to klientiem pēc programmu beigšanas, t.i., vai pēc ilgāka laika posma, persona (bijušais klients) nav atgriezusies pie kriminālām darbībām. VPD autorei atzina, ka šāds autores ierosinājums ir vērā ņemams un šāds pētījums būtu tikai pozitīvi vērtējams.

Praksē problēmas rodas arī ar dzimumnoziedzniekiem, kuriem ir piespriests piespiedu darbs, jo šāda soda ietvaros nav iespējams strādāt ar personas domāšanu, tāpēc soda izvēle dzimumnoziedzniekiem ir jābūt rūpīgākai.

Atzinīgi jāvērtē fakts, ka drīzumā tiks slēgta starppresoru vienošanās, kura tiks parakstīta starp VPD, Ieslodzījumu Vietas Pārvaldi un Valsts policiju, uz kuras pamata par jebkuru dzimumnoziedznieku, kas tiks atbrīvots no ieslodzījumu vietas, Ieslodzījumu vietu pārvalde sniegs informāciju un policija un Ieslodzījumu vietu pārvalde rīkos kopīgu tikšanos, izvērtējot vidi, uz kuru dzimumnoziedznieks atbrīvojas no ieslodzījuma vietas, kā arī tiks vērtēta noziedznieka upuru pieejamība. Tikšanās paredzēts rīkot tikmēr, kamēr samazināsies dzimumnoziedznieka riski. Šobrīd diemžēl nav pieeja dažādām datu bāzēm, kā arī PLUS sistēma nav savienota ar citām datu bāzēm, kas apgrūtina informācijas apriti un arī iespējamo datu apkopošanu par recidīvu. Nākotnes perspektīva ir, ka PLUS sistēma varētu tikt apvienota ar tiesu informācijas sistēmu un Ieslodzījumu vietu pārvaldi.

Sākot ar 2015.gada 1.jūliju VPD sāks izmantot arī elektroniskās aproces klientu uzraudzībai, diemžēl tās nebūs brīnumlīdzeklis. Šīs aproces tiks izmantotas, lai noteiktu, vai klients nakts stundās atrodas dzīvesvietā, nevis, lai persona tiktu izsekota visu diennakti. Diemžēl šāda uzraudzības metode recidīvu nevar novērst. Ja persona vēlēsies izdarīt jaunu noziedzīgu nodarījumu, tā to izdarīs. Elektroniskās aproces vairāk ir labas gribas politisks žests no valsts puses sabiedrības mieram, lai norādītu, ka personas, kuras tiek atbrīvotas nosacīti pirms termiņa, tiek uzraudzītas.

Nepieciešams, lai speciālistiem, kas strādā, piemēram, policijā, sociālajā dienestā, bāriņtiesā, būtu vienots redzējums attiecībā uz dzimumnoziedzniekiem un tie tiktu pienācīgi apmācīti, jo darbs ar dzimumnoziedzniekiem ir specifiskāks, nekā ar citiem noziedzniekiem. Tiem ir savas kriminogēnās vajadzība un to izpratne ir savādāka. Sabiedrība būtu tikai ieguvēja, ja institūcijas spētu vienoties šajā kopīgajā redzējumā, tādējādi palīdzot samazināt noziedzīga nodarījuma recidīvu.

Kā teicis A. Judins “Probācija nav brīnumlīdzeklis noziedzīga recidīva samazināšanai”¹⁰³, bet autore atzīst, ka tā ir personas iespēja iegūt sociāli atbalstāmas iemaņas un dzīvot sabiedrībā, neizdarot jaunus noziegumus, kā arī mainīt noziedznieka domāšanu sabiedrībai vēlamā formā.

---

¹⁰³ Judins A. Probācijas uzraudzība un dzimumnoziegumu recidīvs. Jurista Vārds, 2010. 31.augusts, Nr. 35 (630).

3.3. Citi līdzekļi cīņā ar dzimumnoziedzuma recidīvu

Pastāv daudz dažādu veidu, kā valsts var cīnīties ar noziedzīga nodarījuma recidīvu. Arī resocializācija spēj ietekmēt personas vērtību sistēmu, tādējādi novēršot iespēju, ka persona atgriezīsies pie kriminālām darbībām.

Noziedznieka korekcija ir balstīta uz personības un vērtību sistēmas mainīšanu.¹⁰⁴ Katras valsts pienākums ir efektīvi pielietot pieejamos resocializācijas pasākumus, kuri ir balstīti uz vispārējiem un penitenciārajiem pedagoģijas un penitenciārajām psiholoģijas pamatnostādņēm. Soda izpildes mērķis ir efektīvi piemērot notiesātajam visus izpildes noteikumus, tādējādi nodrošinot personas resocializāciju un tiesisku uzvedību pēc soda izpildes (Latvijas Soda izpildes kodeksa 8.pants).

Ministru Kabinets ir izstrādājis "Ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu resocializācijas koncepciju", kuras mērķis ir noteikt resocializācijas mehānismu gan brīvības atņemšanas iestādē, gan pēc atbrīvošanās no tās. Īstenojot šo koncepciju ilgtermiņā, valstij ir jāpanāk atkārtotu noziedzīgu nodarījuma recidīva samazinājumu personām, kuras ir atbrīvotas. Saskaņā ar šo koncepciju ir jāstrādā ar prioritārajām grupām, piemēram, jauniešiem un dzimumnoziedzniekiem. "Valstīs, kuras nopietni pievēršas notiesāto resocializācijai kā sabiedrības drošības paaugstināšanas pasākumam, veic nepieciešamos ieguldījumus personāla apmācībā, piemēram, Skandināvijas valstīs, noziedzīga nodarījuma recidīvs ir daudz zemāks nekā Latvijā."¹⁰⁵ Valstij efektīvizējot soda izciešanas gaitu, ilgtermiņā ir iespējams samazināt noziedzīga nodarījuma recidīvu.

Pasaulē atzīti ir arī dažādi ārstēšanas veidi dzimumnoziedzniekiem, kas samazina recidīva iespējamību. Sabiedrībā eksistē viedoklis, ka dzimumnoziedznieku nekas nevar labot un vienīgā iespēja kā novērst recidīvu, ir personas sterilizācija. Tomēr praksē ir atzīts, ka, strādājot kognitīvi biheiviorālās terapijas veidā ir iespējams mainīt noziedznieka domāšanu.

Teorijā šobrīd izdala divus galvenos terapijas veidus: bioloģisko un kognitīvi biheiviorālo terapiju. Bioloģiskā terapija ir balstīta uz medicīnisko modeli, t.i., noziedznieks tiek uzverts kā persona, kurai ir diagnosticējama seksuāla novirze, kuru ir iespējams izārstēt. Šī terapija fokusējas uz procedūrām, kas saistītas ar libido līmeņa samazināšanu. Pētījumi liecina, ka seksuālās dziņas samazināšana būtiski ietekmē recidīva iespējamību.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Zahars V. Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu resocializācijas mērķis un saturs. Administratīvā un Kriminālā justīcija. 2009, Nr.1 (46).

¹⁰⁵ Ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu resocializācijas koncepcija (informatīvā daļa) Pieejams: polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file51942.doc [aplūkots 2015.gada 5.martā].

¹⁰⁶ Williams-Taylor L. Increased surveillance of sex offenders. Impacts on Recidivism. United States: LFB Scholarly Publishing LLC, 2012., p.61.

Pastāv arī ķirurģiskas iejaukšanās iespējamība sterilizācijas vai neiroķirurģijas veidā. Diemžēl ķirurģiska iejaukšanās negarantē 100% efektivitāti un mūsdienās šāda ķirurģiska iejaukšanās ir uzskatāma par neētisku. Tomēr ir dzimumnoziedznieki, kuri brīvprātīgi izvēlas tā cīnīties ar savām nepiedienīgām seksuālajām tieksmēm. Bet neiroķirurģija ir smadzeņu operācijas veids, kuras mērķis ir izņemt *hypothalamus*, kas samazina seksuālo dziņu un impulsivitāti.

Bioķīmiskā terapija ir personas sterilizācija. Tā var izpausties estrogēna terapijā neiroleptikā. Neiroleptikas rezultātā sterilizācija ir neatgriezeniska. Ir valstis (piemēram, Amerikas Savienotās valstis), kas izmanto medikamentus libido līmeņa samazināšanai, diemžēl tas ir dārgi un diezgan neiespējami pārbaudīt vai persona medikamentus lieto. Ir pierādījumi, ka bioloģiskās terapijas rezultātā ir iespējams samazināt libido, erekciju, orgasmu un nepiedienīgas seksuālas tieksmes, tomēr tas ir ļoti dārgs process un arī netiek uzskatīts par ētisku civilizētā sabiedrībā, ja tas tiek uzspiests.

Ķirurģiska iejaukšanās un bioloģiskās terapijas izmantošanai ir jābūt paša dzimumnoziedznieka brīvprātīgai izvēlei. Valstij ir jālieto tie līdzekļi, kas ir visefektīvākie tieši konkrētās valsts vajadzībām un spējām. Turklāt, nevienmēr jaunais, kā, piemēram, bioloģiskā terapija, ir pats labākais risinājums.

Lai arī kādus līdzekļus valsts izmantotu dzimumnoziedzuma recidīva samazināšanai, svarīgi ir, ka metodes nevar būt represīvas, tām ir jākoncentrējas uz personas domāšanas mainīšanu un kriminogēno vajadzību izzināšanu. Nedrīkst aizmirst arī pasākumus personas reintegrācijai sabiedrībā pēc brīvības atņemšanas soda izciešanas.¹⁰⁷ Valstij cīņai ar recidīvu ir jābūt vienai no prioritātēm, kā arī jaunu metožu apgūšanai cīņai ar to, jo recidīvs uzskatāms par justīcijas sistēmas neveiksmi. Recidīvās noziedzības novēršana un samazināšana varētu tikai sekmēt kopējās noziedzības stabilizāciju un kriminogēnās vides atveseļošanu.¹⁰⁸ Svarīgi atcerēties, ka sods nav vienīgais veids, kā cīnīties ar recidīvu un tas nevar kalpot kā valsts atreibība. Autore pievienojas Platona sacītajam, ka nepieciešams atcerēties, ka “saprātīgais soda nevis tāpēc, ka ir bijis pārkāpums, bet tamdēļ, lai tāds vairāk nenotiktu.”¹⁰⁹

---

¹⁰⁷ Skatīt, UNODC. Manuel d'introduction pour la Prévention de la Récidive et la Réinsertion Sociale des Délinquants. Vienne: United Nations publication, 2012.

¹⁰⁸ Ķipēna K., Vilks A. Kriminoloģija. Rīga: Nordik, 2004, 402.lpp.

¹⁰⁹ Platons. Pieejams: <http://www.aforismi.lv/category/autors/platons?page=5> [aplūkots: 2015.gada 3.februārī].

SECINĀJUMI

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Latvijā nepastāv sistēmas noziedzīga nodarījuma recidīva datu apkopošanai, turklāt valsts nefinansē recidīvās noziedzības izpēti. Valstij ir jāpēta recidīvā noziedzība. Iegūtie dati par noziedzīga nodarījuma recidīvu palīdzētu samazināt recidīvu, kā arī palīdzētu identificēt kriminālpolitikas defektus, likumpārkāpēju vajadzības, kriminogēnos faktorus un soda piemērošanas efektivitāti. Nepieciešami pētījumi arī par probācijas un uzraudzības ietekmi uz recidīvu, jo nespēja pakļauties tiesas spriedumam un ārstēšanai ir saistīta ar lielāku recidīva risku.
2. Ja persona ir izdarījusi jauno nodarījumu pēc tās notiesāšanas, tas norāda ne tikai uz to, ka persona nav mācījusies no savas iepriekšējās noziedzīgās darbības un saņemtā soda, bet arī nozīmē, ka līdzekļi, kas tika izmantoti, lai noziedznieku rehabilitētu un atgrieztu sabiedrībā, nav bijuši efektīvi konkrētās personas vēlmēm un vajadzībām. Valstij ir jāmacās no savām “neveiksmēm”, jo recidīvs ir valsts justīcijas neveiksme.
3. Dzimumnoziedzumi ir tā kategorija noziegumu, par kuriem bieži noklusē, jo tie skar seksuālo jomu, tāpēc ir nepieciešami kvalificēti darbinieki tiesību aizsardzības iestādēs, kas palīdzētu atklāt šādus noziegumus un, kas prastu strādāt ar šo noziedzīgo nodarījumu izdarītājiem, lai nākotnē šādi nodarījumi neatkārtotos.
4. Ja sods dzimumnoziedzniekam ir piemērots un izvēlēts neveiksmīgi, tad pastāv iespēja, ka persona atgriezīsies pie noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Praksē problēmas rodas ar dzimumnoziedzniekiem, kuriem ir piespriests piespiedu darbs, jo šāda soda ietvaros nav iespējams strādāt ar personas domāšanu, tāpēc soda izvēle dzimumnoziedzniekiem ir jābūt rūpīgākai. Sods dzimumnoziedzniekam nevar būt tikai represīvs. Tieši dzimumnoziedznieku grupai ir nepieciešams tāds sods, kuras ietvaros ir iespējams strādāt ar personas domāšanu.
5. Saprast dzimumnoziedzumu izdarītāju etioloģiju un tipoloģiju, kā arī specifiku katrā tipā, ir kritisks moments, lai noskaidrotu efektīvu ārstēšanu personai, saprastu recidīva riska prognozi, kā arī veidu, kā strādāt ar dzimumnoziedznieku. Arī personu kriminogēno vajadzību noskaidrošana ir nozīmīga, lai valsts spētu novērst vēlmi atgriezties pie noziedzīgajām darbībām.
6. Pastāv daudzveidīgi recidīva riska faktori, kas nozīmē, ka recidīvu nevar paredzēt pilnībā, tāpēc valstij būtu nepieciešams izstrādāt metodes šo faktoru atpazīšanai, pilnveidojot noteiktu faktoru izvērtējumu atbilstoši dzimumnoziedznieka tipam. Diemžēl visus riska

faktorus vienā rīkā ietvert nav iespējams, tāpēc lielāka ticamība ir rezultātam, izmantojot vairākus rīkus kopā.

7. Atšķirīgām dzimumnoziedznieku kategorijām ir atšķirīgi recidīvi riska līmeņi, tāpēc nepieciešams veidot riska novērtēšanas modeļus konkrētu noziegumu izdarītājiem. Īpaši VPD ir nepieciešama papildus informācija par riska novērtēšanas rīkiem pasaulē, jo plašais rīku skaits atvieglo recidīva riska novērtēšanu un palīdz noteikt personas kriminogēnās vajadzības un piemērotākos līdzekļus darbā ar dzimumnoziedzniekiem.
8. VPD darbā ar dzimumnoziedzniekiem izmanto divas programmas. Diemžēl abas šīs programmas ir izstrādājuši ārzemju autori. Būtu nepieciešams programmas, ko izstrādājuši Latvijas tiesību zinātnieki atbilstoši Latvijas kriminogēnajai videi un personām, kas izdara dzimumnoziegumus.
9. Ieslodzījumu vietās ir apgrūtināta iespēja strādāt ar dzimumnoziedznieka domāšanu. Tikai trīs ieslodzījumu vietās 2014.gadā šāda programma tika piedāvāta. Valstij būtu jānodrošina iespēja piedalīties programmās visās ieslodzījumu vietās. Trūkst motivātoru, lai personas vēlētos iegūt iemaņas, kuras māca apgūt šī programma. Notiesātais ir jāmotivē ar veicinošiem pasākumiem, lai persona vēlētos piedalīties šādā programmā. Fakts, ka notiesātais piedalās programmā, ir svarīgs ne vien notiesātajam, izskatot iespēju pirmstermiņā atbrīvoties no ieslodzījumu vietas, bet tam ir jābūt arī valsts interesēs, lai persona iegūtu sociāli atbalstāmas iemaņas.
10. VPD pētījumā secināts, ka katrs divdesmit ceturtais izlasē iekļautais dzimumnoziedznieks izdarīja jaunu dzimumnoziegumu. Autore noskaidroja, ka šobrīd, 2015.gadā, 9% no pašreizējiem 194 klientiem, ir bijuši jau iepriekš sodīti par dzimumnoziegumu. Šie dati norāda, ka ir personas, kas specializējas un atkārtoti atgriežas pie dzimumnoziegumu izdarīšanas, turklāt valsts piemērotie līdzekļi ir bijuši neefektīvi. Lai gan šie statistiskie dati nav lieli, tomēr tie neatspoguļo valstī esošo recidīvo noziedzību. Daudzi dzimumnoziedznieki nemaz nenonāk VPD uzraudzībā, tādēļ ir ļoti svarīgi veikt pētījumus, kas aptver plašāku skaitu dzimumnoziegumu izdarītājus.
11. Recidīva novērtēšanas rīkus ir jāpielieto ļoti uzmanīgi, jo nepareizai risku vadībai var būt negatīvas sekas. Turklāt, Latvijā būtu jāpilnveido riska novērtēšanas prakse, jo šobrīd tā ir nepilnīga. Trūkums šiem rīkiem praksē ir fakts, ka tie netiek izmantoti ilgākā pārskata periodā. Ja recidīvs tiktu pētīts ilgākā laika posmā, tas novestu pie statistiski ticamākiem rādījumiem. Kā arī nevar paļauties tikai uz šiem recidīva riska novērtēšanas rīkiem, lai pieņemtu dzimumnoziedzniekam nozīmīgus lēmumus, tāpēc būtu ieteicams šos rīkus izmantot kopā ar klīnisko informāciju par dzimumnoziedznieku un prezentēt personai

riskus vidē, kurā notiesātais tiks atbrīvots. Nepieciešams arī, ka VPD savā darbā ar dzimumnoziedzniekiem varētu piesaistīt psihiatru, speciālistu, kad tiek pieņemti klientam nozīmīgi lēmumi.

12. Ir svarīgi, lai speciālistiem, kas saskaras ar dzimumnoziedzniekiem, būtu vienots redzējums attiecībā uz tiem, un tie tiktu pienācīgi apmācīti, jo darbs ar šo grupu ir specifiskāks, nekā ar citiem noziedzniekiem. Problēma praksē ir, ka tiesas bieži noraida VPD pieteikumu par soda pārskatīšanu dzimumnoziedzniekiem, kas nepilda tiesas uzlikto pienākumu. Tiesa nedrīkst ignorēt faktu, ka dzimumnoziedznieks nepilda tiesas uzlikto pienākumu, jo tādejādi nav iespējams sasniegt soda mērķus un novērst noziedzīga nodarījuma recidīvu.
13. Valsts, kuras nopietni pievēršas dzimumnoziedzniekiem un veic nepieciešamos pasākumus darbinieku apmācīšanai, var panākt noziedzīgu nodarījumu recidīva samazināšanos.
14. Valstij efektīvizējot soda izvēles procesu individuālam dzimumnoziedzniekiem, un efektīvizējot soda izciešanas gaitu, ilgtermiņā ir iespējams samazināt noziedzīga nodarījuma recidīvu.
15. Probācija nav brīnumlīdzeklis dzimumnoziegumu recidīva novēršanai, bet tā ir iespēja iegūt sociāli atbalstāmas iemaņas. Arī elektroniskās aprocēs nespēs novērst recidīvu. Recidīvās noziedzības novēršana ir komplekss pasākumu kopums, tāpēc valstij nepārtraukti ir jāpilnveido metodes un rīki, kurus izmanto darbā ar šo noziedznieku grupu. Turklāt valstij jāsekmē personas tiesiska uzvedība, nodrošinot tai pieeju resocializācijas pasākumiem.

PATEICĪBAS

Autore izsaka pateicību VPD par sniegto atbalstu bakalaura darba izstrādē, gan nodrošinot iespēju iepazīties ar dzimumnoziedznieku programmām, gan sniedzot intervijas. Īpaši liels paldies Pētniekam Jurijam Ņikišinam, Vecākajiem referentiem Sanitai Jakuševai un Ainim Jukšam, kā arī Emīlam Kālim.

Pateicība arī IeVP par sniegto informāciju par dzimumnoziedzniekiem brīvības atņemšanas iestādēs.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Literatūra:

1. Beliha G. Izvarošanas krimināltiesiskā izpratne Latvijā un ārvalstīs. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2010.gada jūlijs, augusts, septembris, Nr. 3(52).
2. Bergins J. Izvarošanas krimināltiesiskā izpratne. Rīga: Latvijas Policijas akadēmijas izdevums. 1997.
3. Bočš L. Prostitūcijas tiesiskā (ne) izpratne Latvijā. Jurista Vārds, 2013. 16.aprīlis, Nr.15 (766).
4. Dārzniece A. Prostitūcija un noziedzība - kriminoloģiskais raksturojums. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2005.gada janvāris, februāris, marts, Nr.1 (30).
5. Dinamiskās uzraudzības projekts. Pieejams: [www.probacija.lv/sex-offenders/files/Par dzimumnoziedzniekiem/Dinamiskas uzraudzibas projekts \(K.Hanson, A.Harris, T.Scott, L.Helmus\)_lv.doc](http://www.probacija.lv/sex-offenders/files/Par_dzimumnoziedzniekiem/Dinamiskas_uzraudzibas_projekts_(K.Hanson,_A.Harris,_T.Scott,_L.Helmus)_lv.doc) [aplūkots 2015.gada 15.aprīlī].
6. Dzimumnoziedznieki un dzimumnoziegumi.
Pieejams: <http://www.probacija.lv/page.php?id=472> [aplūkots 2015.gada 6.februārī].
7. Hačaturjans S. Programma seksuālos noziegumus izdarījušo personas monitoringam un uzraudzībai, Vladmiras Juridiskais Institūts, Krievijas Federācija.
8. Imantas pedofils. Pieejams: <http://www.delfi.lv/temas/imantas-pedofils/>, [aplūkots 2015.gada 13.martā].
9. Ivančiks J. Bērnu seksuālā izmantošana - pedofilija. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2002.gada aprīlis, maijs, jūnijs, Nr.2 (19).
10. Ivančiks J. Cilvēku tirdzniecības apkarošanas aktualitātes Latvijā, 2008.gada jūlijs, augusts, septembris, Nr.3 (44).
11. Judins A. Kriminālās justīcijas jaunie vaibsti. Jurista Vārds, 2010. 20.aprīlis, Nr.16 (611).
12. Judins A. Kriminālsods nav valsts atreibība par izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Jurista Vārds, 2013. 19.marts, Nr.11 (762).
13. Judins A. Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca, Rīga: RaKa, 1999.
14. Judins A. Probācijas uzraudzība un dzimumnoziegumu recidīvs. Jurista Vārds, 2010. 31.augusts, Nr. 35 (630).
15. Judins A. Recidīva rādītāji, to noteikšanas kārtība un piemērošana Valsts probācijas dienesta un Ieslodzījumu vietu pārvaldes darbā. Providus, 2011.
16. Kavalieris A. Recidīvistu izdarīto noziegumu izmeklēšanas īpatnības. Administratīvā un kriminālā justīcija, 1999, Nr.3 (8).

17. Kipāne A. Seksuāla rakstura noziedzīgu nodarījumu kriminoloģiskais raksturojums. Administratīvā un kriminālā justīcija, 2010.gads, oktobris, novembris, decembris, Nr.4 (53).
18. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. Sevišķā daļa. Rīga: Firma "AFS", 2007.
19. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Sevišķā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009.
20. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
21. Krastiņš U., Noziedzīga nodarījuma sastāvs un nodarījuma kvalifikācija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014.
22. Kronberga I. Probācija - Pro mundi beneficiol, Administratīvā un Kriminālā Justīcija, 2001, Nr.4 (17).
23. Ķipēna K., Vilks A. Kriminoloģija. Rīga: Nordik, 2004.
24. Ķipēna K., Zavackis A., Ņikišins J. Sodu izcietušo personu noziedzīga nodarījumu recidīvs. Jurista Vārds, 2013. 27.augusts, Nr.35 (786).
25. Liholaja V. Starptautiskās krimināltiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003.
26. Niedre A. Noziegumu daudzējādība, Rīga: LU, 1990.
27. Niedre A., Noziegumu recidīvs un atbildība par to, Rīga: LU, 1971.
28. Pētījums "Recidīva rādītāji personām, kas notiesātas par dzimumnoziegumu izdarīšanu." Pieejams: <http://www.probacija.lv/816> [aplūkots 2015.gada 4.februārī].
29. Platons. Pieejams: <http://www.aforismi.lv/category/autors/platons?page=5> [aplūkots 2015.gada 3.februārī].
30. Zavackis A., Riska novērtējums kā noziedzīga nodarījuma recidīva prognoze. Promocijas darbs, Rīga, 2014.
31. Seksuālo varmāku recidīvisma riska novērtējumu precizitāte. 118 prognožu izpētes meta-analīze.
Pieejams: [www.probacija.lv/sex-offenders/files/Par dzimumnoziedzniekiem/Seksualo varmaku recidivisma riska novertejumu precizitate. 118 prognozu izpetes meta-analize \(K.Hanson, K.Morton-Bourgon\)_lv.doc](http://www.probacija.lv/sex-offenders/files/Par_dzimumnoziedzniekiem/Seksualo_varmaku_recidivisma_riska_novertejumu_precizitate.118_prognozu_izpetes_meta-analize_(K.Hanson,_K.Morton-Bourgon)_lv.doc) [aplūkots 2015.gada 14.aprīlī].
32. Seksuālo varmāku vajadzību novērtējuma rādītāji (SONAR). Metode riska līmeņu izmaiņu mērījumiem (K.Hanson, A.Harris). Pieejams: [www.probacija.lv/sex-offenders/files/Par dzimumnoziedzniekiem/Seksualo varmaku vajadiību novertejuma](http://www.probacija.lv/sex-offenders/files/Par_dzimumnoziedzniekiem/Seksualo_varmaku_vajadiibu_novertejuma)

- radijumi (SONAR). Metode riska līmenu izmaiņu mērījumiem (K.Hanson, A.Harris)_lv.doc [aplūkots 2015.gada 5.aprīlī].
33. Vai noliegums ir dzimumnoziedznieku izplatīta problēma? Pieejams: http://www.probacija.lv/sexoffenders/files/Par%20dzimumnoziedzniekiem/Vai%20noliegums%20ir%20dzimumnoziedznieku%20izplatita20problema%20%28Public%20Safety%20Canada%29_lv.do [aplūkots 2015.gada 15.martā].
  34. Zahars V. Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu resocializācijas mērķis un saturs. Administratīvā un Kriminālā justīcija. 2009, Nr.1 (46).
  35. Babchishin Kelly M., Hanson R.Karl, Helmus Leslie. Even Highly Correlated Measures Can Add Incrementally to Predicting Among Sex Offender, SAGE, 2012, Nr. (19/14), p.443.
  36. Micheal D.Maltz. Recidivism. University of Illinois: Academic Press Inc., 2001, p.56
  37. Faux M., Temzas ielejas Dzimumnoziedznieku Grupas darba Programma TV-SOGP, 2001.
  38. Acute-2007 Assessment. Pieejams: http://soraf.cyzap.net/zap_site/docs/zaps-mr-tab1-86.htm?Acute-2007%26copy%3B-Assessment [aplūkots 2015.gada 15.aprīlī].
  39. Fabian M.Saleh, Albert J.Grudzinskas, John M.Bradford, Daniel J.Brodsky. Sex offenders. Identification, Risk Assessment, Treatment, and Legal Issues. Oxford University press, 2009.
  40. Male rape victims and the penetration problem. Pieejams: <http://www.washingtoncitypaper.com/blogs/sexist/2009/12/04/male-rape-victims-and-the-penetration-problem/> [aplūkots 2015.gada 15.martā].
  41. Minnesota Multiphasic Personality Inventory (MMPI). Pieejams: <http://psychcentral.com/lib/minnesota-multiphasic-personality-inventorymmpi/0005959> [aplūkots 2015.gada 15.aprīlī].
  42. Minnesota Sex Offender Screening Tool Revised (MnSOSTR) Technical Paper: Development, Validation, and Recommended Risk Level Cut Scores. Pieejams: <https://rsoresearch.files.wordpress.com/2012/01/ia-state-study.pdf> [aplūkots 2015.gada 15.aprīlī].
  43. Rapid Risk Assessment for Sex Offence Recidivism: RRASOR. Pieejams: http://78.158.56.101/archive/psychology/miniprojects/riskassessment/Sexual%20Violence%20RA/rapid_risk_assessment_for_sex_offence_recidivism_rrasor.html [aplūkots 2015.gada 15.martā].

44. Reporting Static-99 in Light of New Research on Recidivism Norms. Pieejams: [http://www.probacija.lv/sexoffenders/files/Par%20dzimumnoziedzniekiem/Reporting%20Static99%20in%20Light%20of%20New%20Research%20on%20Recidivism%20Norms%20\(L.Helmus,%20K.Hanson,%20D.Thornton\).pdf](http://www.probacija.lv/sexoffenders/files/Par%20dzimumnoziedzniekiem/Reporting%20Static99%20in%20Light%20of%20New%20Research%20on%20Recidivism%20Norms%20(L.Helmus,%20K.Hanson,%20D.Thornton).pdf) [aplūkots 2015.gada 5.aprīlī].
45. Stable-2007 Assessment. Pieejams: http://soraf.cyzap.net/zap_site/docs/zaps-mr-tab1-85.htm?Stable-2007%26copy%3B-Assessment [aplūkots 2015.gada 4.aprīlī].
46. STATIC-99- Tally sheet. Pieejams: http://www.static99.org/pdfdocs/static-99-coding-rules_e71.pdf [aplūkots 2015.gada 4.aprīlī].
47. The predictive accuracy of the Risk Matrix 2000: A meta-analysis. Pieejams: <http://www.sexual-offender-treatment.org/index.php?id=125&type=123> [aplūkots 2015.gada 15.martā].
48. UNODC. Manuel d'introduction pour la Prévention de la Récidive et la Réinsertion Sociale des Délinquants. Vienne: United Nations publication, 2012.
49. Violence Risk Appraisal Guide (VRAG). Sex Offender Risk Appraisal Guide (SORAG). Pieejams: <http://www.tn.gov/mental/policy/forms/MHDDvrag.pdf> [aplūkots 2015.gada 15.aprīlī].
50. Williams-Taylor L. Increased surveillance of sex offenders. Impacts on Recidivism. United States: LFB Scholarly Publishing LLC, 2012.
51. Without ideals, that is, without specific desires there will never be any good reality. Pieejams: <http://statusmind.com/clever-quotes-378/> [aplūkots 2015.gada 15.marts].
52. Working with Sex Offenders A Practitioner's Portfolio. Pieejams: <http://www.forensicpsychology.co.uk/wp-content/uploads/2011/10/webwwso.pdf> [aplūkots 2015.gada 5.aprīlī].

Normatīvie akti:

1. Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencija Par bērnu tiesībām. Starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis, 2014. 28.novembris, Nr. 237.
2. Apvienoto Nāciju Organizācija Konvencija par cīņu ar cilvēku tirdzniecību un prostitūcijas ekspluatēšanu no trešo personu puses, 1949. 2.decembris, spēkā no 1992.gada 13.jūlija.
3. Apvienoto Nāciju Organizācijas konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību protokols par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem,

- novēršanu, apkarošanu un sodīšanu par to. Starptautisks dokuments, Latvijas Vēstnesis, 2004. 28.aprīlis, Nr.66.
4. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Starptautisks dokuments, daudzpusējs. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13.jūnijs, Nr.143/144.
  5. Eiropas Padomes konvencija par cīņu pret cilvēku tirdzniecību. Starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis, 2008. 12.februāris, Nr.23.
  6. Eiropas Sociālā harta. Starptautisks dokuments, daudzpusējs. Latvijas Vēstnesis, 2001. 18.decembris, Nr.183.
  7. Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu. Oficiālais Vēstnesis. C 155, 2011. 11.maijs.
  8. Latvijas Sodū izpildes kodekss: Latvijas Republikas likums. "Ziņotājs", 1971. 1.janvāris, Nr.1.
  9. Krimināllikums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.8.jūlijs, Nr.199/200.
  10. Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. 4.novembris, Nr.331.
  11. Valsts probācijas dienesta likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2003. 30.decembris, Nr.183.
  12. Kriminālprocesa likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 11.maijs, Nr.74.
  13. Pornogrāfijas ierobežošanas likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2007. 24.maijs, Nr.83.
  14. Grozījumi Krimināllikumā: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2014. 31.maijs, Nr.105 (5165)
  15. Prostitūcijas ierobežošanas noteikumi: Ministru kabineta 2008. 22.janvāra noteikumi Nr.32, Latvijas Vēstnesis,2008. 25.janvāris, Nr.14.
  16. Par Kriminālsodu politikas koncepciju: Ministra kabineta 2009.gada 9.janvāra rīkojums Nr.6, Latvijas Vēstnesis, 2009. 13.janvāris, Nr.6.
  17. Par "Ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu resocializācijas koncepciju": Ministru kabineta rīkojums Nr. 7, Latvijas Vēstnesis, 2009. 9.janvāris.

Juridiskās prakses materiāli:

1. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta krimināllieta departamenta 1999.gada lēmums lietā Nr.SKK-159.
2. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllieta departamenta 2004.gada 30.novembra lēmums lietā Nr.SKK-640/01. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2015.gada 5.martā].
3. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllieta departamenta 2011.gada 8.februāra lēmums lietā Nr. SKK-71.
Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department2/2011/skk%2071v.pdf> [aplūkots: 2015.gada 3.februārī].
4. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllieta departaments 2014.gada 10.jūlija lēmums lietā Nr. SKK-J-579/2014. Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots 2015.gada 5.martā].
5. Kurzemes apgabaltiesas Krimināllieta tiesas kolēģijas 2010.gada 15.septembra spriedums lietā Nr. 11360027009.
6. Par krimināllikumu piemērošanu lietās par dzimumnoziegumiem: Augstākās tiesas plēmuma 1992.gada 19.oktobra lēmums Nr.6. Augstākās tiesas plēmuma lēmumu krājums.
7. Tiesu prakse lietās cilvēku tirdzniecību un personu nosūtīšanu seksuālai izmantošanai (2006). Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots: 2015.gada 3.februārī].
8. Tiesu prakse krimināllietās pēc Krimināllikuma 160. un 162.panta (2007) Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots: 2014.gada 15.februārī].
9. Tiesu prakse krimināllietās par cilvēku tirdzniecību (2014.). Pieejams: www.at.gov.lv [aplūkots: 2015.gada 3.februārī].

1.pielikums. Personu skaits, kuras 2014.gadā atradās ieslodzījumu vietā par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu pret tikumību un dzimumneaizskaramību

KL pants	Saturs	Kopā	Slēgtais cietums	Daļēji slēgtais cietums		Atklātais cietums		Audzināšanas iestāde nepilngadīgajiem	
				Vīrieši	Sievietes	Vīrieši	Sievietes	Jaunieši	Jaunietes
159.p.	(izvarošana)	138	107	27	1	2	0	1	0
160.p.	(vardarbīga dzimumtieksmes apmierināšana)	110	88	18	1	2	0	1	0
161.p.	(dzimumsakari ar personu, kura nav sasniegusi 16.gadu vecumu)	15	13	2	0	0	0	0	0
162.p.	(pavešana netiklībā)	55	33	15	2	5	0	0	0
162.1.p.	(pamudināšana iesaistīties netiklās darbībās)	0	0	0	0	0	0	0	0
163.p.	(prostitūciju ierobežojošo noteikumu pārkāpšana)	1	0	0	0	0	1	0	0
163.1.p.	(bordeļa izveidošana, uzturēšana, vadīšana un finansēšana)	0	0	0	0	0	0	0	0
164.p.	(personas iesaistīšana prostitūcijā)	2	1	1	0	0	0	0	0
165.p.	(sutenerisms)	3	2	1	0	0	0	0	0
165.1.p.	(personas nosūtīšana seksuālai izmantošanai)	8	5	3	0	0	0	0	0
166.p.	(pornogrāfiska priekšnesuma demonstrēšana)	6	3	2	1	0	0	0	0
Kopā:		338	252	69	5	9	1	2	0

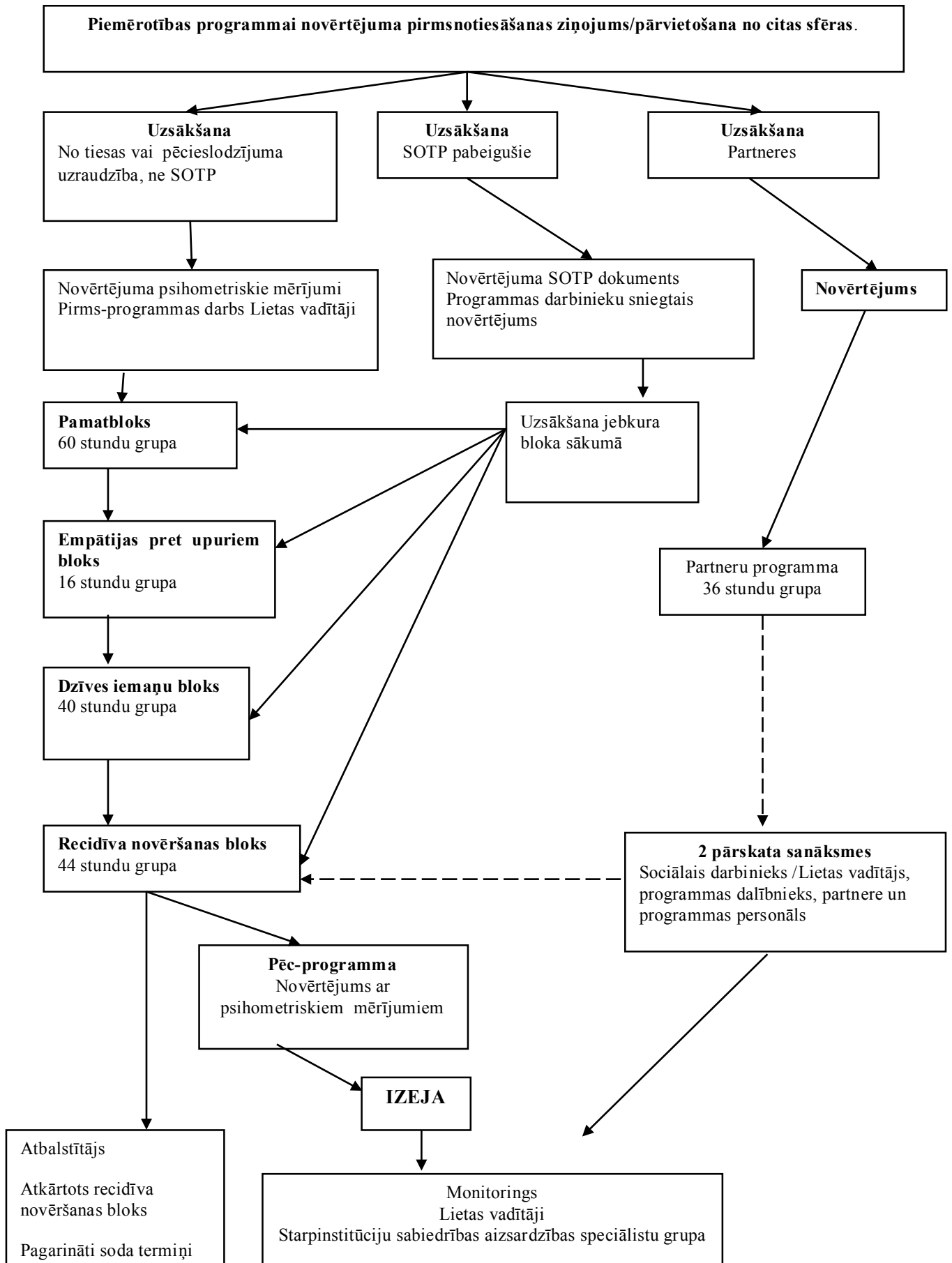
2.pielikums. Recidīva riska novērtēšanas rīki

Recidīva riska novērtēšanas rīki	
Nosaukums	Galvenās iezīmes
Static-99	<ul style="list-style-type: none"> • Piemērots vīrieša dzimuma dzimumnoziedzniekiem, kas sasnieguši vismaz 18 gadu vecumu un izdarījuši vai nu kontakta vai bez-kontakta noziegumu; • Nav piemērots dzimumnoziedzniekiem, kas veikuši noziegumus pret personām (nepilngadīgajiem), kas piekritušas stāties dzimumsakaros (<i>Statutory Rape</i>); • Plaši izmantots Amerikā, Kanādā, Anglijā, Austrālijā un Eiropā; • Tiek izmantota oficiāli pieejamā informācija. Pašnovērtējums izmantojams tikai ierobežotos gadījumos; • Mēra recidīva risku; • Iekļauj arī RRASOR metodes; • Iesaka lietot Static-99, nekā RRASOR, jo šis rīks ietver vairāk riska faktorus un ir vairāk izpētīts, turklāt ar lielāku precizitātes koeficientu; • Akurāti spēj paredzēt vardarbīgu, vispārējo un seksuālo recidīvu; • Iegūtais rezultāts spēj paredzēt cik riskants ir dzimumnoziedznieks salīdzinot ar citiem šādu noziegumu izdarītājiem; • Visbiežāk izmantotais rīks.
Static-99R	<ul style="list-style-type: none"> • Static-99 modifikācija; • Labāk spēj paredzēt, kad risks ir iespējams; • Tomēr kritizēts rīks, jo ar to var nonākt pie pretējiem rezultātiem, turklāt īpaši nenodala recidīvistus no ne-recidīvistiem; • Problēma praksē ir, ka izmantojot iegūtos rezultātus, īsti nepalīdz informācija, kā konkrētais noziedznieks atšķiras no citiem, t.i., šāds rezultāts neko nepasaka par personas patieso risku; • Vērtēti vairāki personības kritēriji; • Tiek vērtēti tādi kritēriji kā: <ul style="list-style-type: none"> - Vērtēta personas jaunība; - Jebkad personai bijusi kopdzīve; - Indeksa noziegums-Neseksuāla vardarbība; - Iepriekšējie noziegumi-neseksuāla vardarbība; - Iepriekšēji dzimumnoziegumi (izņemot Indeksa noziegumu); - Iepriekšējas sodāmības, izņemot Indeksa noziegumu (3 vai mazāk un 4 vai mazāk); - Jebkad notiesāts par bez-kontakta dzimumnoziegumu; - Vismaz viens upuris ir ne-radnieks (visi dzimumnoziegumi); - Vismaz viens upuris ir svešinieks (visi dzimumnoziegumi); - Vismaz viens upuris ir vīriešu dzimuma (visi dzimumnoziegumi).
Static-2002	<ul style="list-style-type: none"> • Ar Static-2002 tiek grozīts Static-99: divi posmi tiek izņemti, seši pievienoti un jautājumi skar piecus faktorus- vecums, neatlaidība izdarīt dzimumnoziegumus, sabiedrībā nepieņemama uzvedība, attiecības ar upuriem un sodāmība; • Netiek izmantoti tādi faktori, kā, vai persona ir agrāk ar kādu dzīvojuši māsaimniecībā un, vai bijuši neseksuāli un vardarbīgi noziegumi; • Salīdzinot ar Static-99, palielinās rezultātu konsekvence;

	<ul style="list-style-type: none"> • Praksē nav ieguvis lielu apstiprinājumu un nav izstrādātas testa rokasgrāmatas.
Stable-2007	<ul style="list-style-type: none"> • Tiek vērtētas personas kriminogēnās vajadzības; • Izmantojot STABLE-2007, ir nepieciešams runāt ar pašu klientu, bet klients var nestāstīt patiesību; • Stable-2007 tika radīts, lai noskaidrotu izmaiņas dinamiskajos faktoros, kas mainās, un kas palīdz noskaidrot ārstēšanas (<i>treatment</i>) vajadzības un paredzēt recidīva riska dzimumnoziedzniekiem; • <u>Vērtētas personības pazīmes:</u> <ul style="list-style-type: none"> - Nozīmīgas sociālās ietekmes; - Spēja uzturēt stabilas attiecības; - Emocionāla identificēšanās ar bērniem (šo pozīciju izmanto tikai bērnu izmantotājiem); - Naidīgums ar sievietēm; - Vispārēja sociālā atstumtība; - Nespēja izrādīt rūpes par citiem; - Impulsivitāte; - Vājas problēmu risināšanas prasmes; - Negatīva emocionālitate/naidīgums; - Seksuālā pārņemtība; - Sekss kā problēmu risināšanas stratēģija; - Deviantas seksuālas intereses; - Sadarbošanās ar uzraudzību.
Acute-2007	<ul style="list-style-type: none"> • Tiek mērīti faktori, kas laika gaitā mainās; • Pamatā tiek vērtēta šī brīža situācija; • Acute-2007 tika radīts, lai noskaidrotu faktorus, kas norāda uz iespējamu recidīvu nākotnē; • <u>Tiek vērtēti 7 riska faktori, kas mēra dinamiskos faktorus:</u> <ul style="list-style-type: none"> - Upuru pieejamība; - Naidīgums; - Seksuālā pārņemtība; - Uzraudzības noraidīšana; - Emocionāls sabrukums; - Sociālā atbalsta sabrukums; - Apreibinošu vielu pārmērīga lietošana.
MMP	<ul style="list-style-type: none"> • Tiek mērīta personas psihopatoloģija; • Neiesaka izmantot tieši dzimumnoziedzniekiem; • Verbāla personības izvērtēšanas metode.
PCL-R	<ul style="list-style-type: none"> • Mēra psihopatoloģiju dzimumnoziedzniekos, tomēr ne visi dzimumnoziedznieki ar psiholoģiskām novirzēm; • Spēj paredzēt recidīva risku. • Tiek izmantots, lai personā noteiktu impulsivitātes līmeni, bezatbildību, egoismu, nožēlu, kā arī citas personas negatīvās iezīmes.
VRAG	<ul style="list-style-type: none"> • Ar šo rīku tiek mērīts iespējamais vardarbības risks; • Tiek ņemti vērā tādi faktori, kā, vai persona ir dzīvojuši kopā ar abiem vecākiem vismaz līdz 16 gadu vecuma sasniegšanas; spēju pielāgoties izglītības iestādēm; vai personai nav atkarības; faktors, vai persona ir spējusi pakļauties tiesas uzliktajiem pienākumiem; personas vecums, kad tā pastrādāja dzimumnoziegumu u.tml.; • Spēj paredzēt vispārējo, vardarbīgo un seksuālo recidīvu.

Poligrāfs	<ul style="list-style-type: none"> • Mēra “patiesības līmeni”; • Nav pietiekamu pētījumu, kas apliecinātu šīs metodes gaitā iegūto rezultātu ticamību.
MnSOST-R	<ul style="list-style-type: none"> • Mēra recidīva risku; • Akurāti spēj paredzēt vispārējo recidīvu; • Jaukti rezultāti- vispārējam un seksuālajam recidīvam; • Tiek ņemtas vērā ar dzimumnoziedzumiem saistītas notiesāšanas un dzimumnoziedznieka vēsture; • Nepieciešams liels laika periods, lai pareizi apstrādātu iegūtos rezultātus.
SONAR	<ul style="list-style-type: none"> • Mēra recidīva risku lielākā laika posmā; • Tiek izmantoti stabili un akūtie faktori. Stablie faktori ir, piemēram, personas problēmas ar intimitāti, sliktas sabiedriskās ietekmes, problēmas regulēt savus seksuālos impulsus un pašregulēšanos. Mērot akūtos faktorus, tiek vērtēts, piemēram, personas atkarības, negatīvs noskaņojums, dusmu savaldīšanas problēmas, palielināta pieeja upuriem utt.; • Spēj nodalīt recidīvistus no ne-recidīvistiem.
SORAG	<ul style="list-style-type: none"> • VRAG modifikācija; • Mēra recidīva risku; • Paredz vardarbīgu recidīvu vīriešu dzimumnoziedzniekiem. • Īpaši labi ar šo rīku var paredzēt recidīva riska pedofiliem un izvarotājiem; labi paredz vardarbīgu recidīvu.
RRASOR	<ul style="list-style-type: none"> • Mēra recidīva risku; • Tiek izmantota tikai oficiāli pieejamā informācija. Tātad netiek vērtēta pašas personas personība un sacītais; • Spēj paredzēt recidīva risku; • Pēta faktorus, kā, piemēram, vecumu, kad persona tika atbrīvota no ieslodzījuma vietas, iepriekšēju dzimumnoziedzumu izdarīšana, vai bijuši nepazīstami upuri, un vīrieša dzimuma upuri utt.; • Static-99 ir sekmīgāks rīks, nekā RRASOR, jo šis rīks ietver vairāk faktorus un ir vairāk izpētīts, turklāt ar lielāku precizitātes koeficientu.

3.pielikums. TV-SOGP programmas struktūra

Bakalaura darba “Dzimumnozieguma recidīvs un tā novēršana” izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: _____ Liene Liukiša

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Dr.iur., prof., Valentija Liholaja _____ 18.05.2015.

Recenzents: _____

Darbs iesniegts Krimināltiesisko zinātņu katedrā 18.05.2015.

Dekānes pilnvarotā persona: metodiķe Iveta Balode _____

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēde

_____ prot.Nr. _____

Komisijas sēkretāre: _____